БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеен

1963 ч. ЯНВАРЬ 31 ЧЕТВЕРГ № 26 (5430).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

Удуртукчу ажылдакчыларның теоретиктиг өөредилгези

Марксизм-ленинизмни, партияның политиказын эки билири, теорияны практикага чогаадыкчы ажыглап билири, ону хүн бүрүдеги ажылынга удуртулга болдурары кадрларның чедиишкинниг ажылдаарының шиитпирлиг негелдези кезээде ол болуп турган болгаш болуп-даа турар.

Коммунизм тургузуушкунунуң айтырыгларын теория болгаш практика кырынга шиитпирлээри үе-шак талазы-биле ылгалы барык чок бооп турар амгы үеде кадрларның марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң айтырыы эң чугула ужур-дузалыг боолу турар. Удуртукчу кадрларның идейлиг деннелин болгаш теоретиктиг белеткелин бедидериниң эргежок чугулазын коммунизмни тургузары дээш демиселдиң эрге-ажыктары негеп турар. Марксисчи-ленинчи партия дугайында, коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде, ооң улам өзүп турар ролүнүң дугайында өөредиг улуг салыышкынны кылган СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринден ол улам-на тодаргай көстүп турар.

Организакчы ажылдың чедиишкини, удуртулганың деннели удуртукчу ажылдакчыларның масса-биле харылзаазындан дыка улуг хамааржыр деп СЭКП-ниң XXII съездизи онзалап демдеглээн. «Дириг харылзаалыг болурунга партийжи удуртукчуга дыка хөй шынарлар: ажыл-херекти билири, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү талаларын депшилгелиг ёзу-биле көөрү эргежок чугула. Удуртукчу кижи болза амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының, бүдүрүлгенин чаартыкчыларының мурнакчы дүржулгазын, эртемниг болгаш техниканың чедиишкиннерин өөренириниң аргазы-биле бодунуң билиин үзүктел чок байдар хүлээлгелиг. Партийжи ажылдакчы амыдыралдың болуушкуннарының марксисчи анализин шыңгыы барымдаалаар, чаа үүлдерни дораан эскерип көөр, ону камгалаарынга дузалаар, аңаа орукту ажыдып берип турар болза, ынчан ындыг билиглер мөөңнеттинер» деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Партия, совет болгаш ажыл-агайның удуртур ажылдакчыларынга сөөлгү чылдарда дыка хөй чаа кижилер—тускай эртемниглер болгаш ылангыя аныяктар бистиң республикада депшиттинген. Оларның кол нуруузу эртем-билии шыырак, ажыл-херекти эки билир, инициативтиг кижилер. Ол чорук улус ажыл-агыйынга удуртулганы эжижиринге эки рольдуг болуп турар. Ынчангаш дыка хөй эштер бодунуң теоретиктиг билиин бедидип, марксизм-ленинизмниң кежээки университединге, политбөлүмнерге, бот-өөредилге-биле өөренип, харын бөлүмнерге пропагандистеп-даа ажылдап турар.

Чижээ, бус-турбина электри станциязының директору эш А. Асеев бодунуң билиин доктаамал бедитпишаан, ол коллективте партия төөгүзүн өөренир бөлүмде эки пропагандистеп турар. Ол ышкаш, эштер Куулар Доржу — дээди эртемниг эмчи, И. Калюжный — Курбанкының республика конторазының эргелекчизи, А. Ананьин — пиво заводунуң директору болгаш Кызылда база районнарда өске-даа хөй-хөй эштер боттарының теоретиктиг билиин бедидер талазы-биле кызымак ажылдап турар.

Ооң-биле кады, удуртукчу ажылдакчыларда, чамдык ийи-чаңгыс кижилерде: мен организатор болганымда теория өөренгеним херээ чүү боор, мээң херээм—айтыр, саналдаар, организастаар, негээр—бо-дур деп бодаар хөөннер бар. Ол дээрге шуут шын эвес бодал-дыр. Организакчы ажылдың кол методу болза кижилерни бүзүредири болгай. Ынчангаш организакчы, удуртукчу кижи чүгле айтыышкын берип, негээр эвес, харын айтырыг бүрүзүнүң талазы-биле партияның шутумун массага ханы, шын тайылбырлаары, ажылчы чоннуң билиг медерелинге идейлиг салдарны чедирер ужурлуг.

Партияның бо негелдезинге дүүшпес чорукту кылып турар эштер бистe чок деп болбас. Чижээ, хоорайның үлетпүр комбинадының директору эш С. Новиков чүгле бодунуң теоретиктиг билиин бедидериниң талазы-биле багай ажылдап турар эвес, харын ол коллективте партия төөгүзүн өөренир бөлүмге пропагандистезин дээн СЭКП-ниң хоорай комителинин айтыышкынын күүсетпээн, боду чаңгыс-даа кичээл эрттирбейн, аңаа дааскан партийжи даалганы каратуразы-биле оралакчызынга дамчыдып берген. Эзт комбинадының директору П. Кодосов бодунуң коллективинге политиктиг тайылбыр ажыл чорударын чугула ажыл деп көрбейн турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээринин министрикиниң оралакчызы эш М. Достак-оол, «Көдээ ажыл-агыйның техника каттыжыышкынының» начальниги эш Абрамов олар кайдаа өөренмейн турарлар. Бо ады үнген удуртукчу, коммунист эштер болгаш болар чижектиг өске-даа ийи-чаңгыс кижилер эргиде алган билии четчир деп бодал-биле менээргенгеш, теоретиктиг чаа-чаа үүлдерни өөренирин күзевейн турары тодаргай-дыр.

Теоретиктиг айтырыгларже сагыш салбас удуртукчу кижи болза амыдыралдан идегел чок чыдып каар, ооң чылдагааны-биле хоозун администратор болуп, хорадап хөректенир, дужаар, хемчег алыры-биле кыжаныр чижектиг, большевикчи удуртукчунуң аажы-чанынга дүүшпес практикаже хандыкшыыр кижи кылдыр үрелип болурунга чедирери чажыт эвес.

Ынчангаш амыдыралдың боду-ла бистиң удуртукчу кадрларывыс боттарының идейлиг деннелин, политиктиг билиин амыр-соксаал чок бедидерин негеп турар. Бо талазы-биле бүгү байдал бисте ам кажангызындан-даа артык эки тургустунган. Партияның кирип база заочно өөренири дээди школаларындан эгелээш заочный өөредилге черлеринге чедир өөренир калбак аргалар бисте бүрүн бар. Партия чырыдыышкынының четкизи алгаан. Ооң-биле кады, Маркс, Энгельс, Ленинниң чогаалдарын база катап парлап үндүрген, политиктиг эртемнерниң өөредилге номнары, теоретиктиг кол-кол айтырыглар талазы-биле методиктиг база өске-даа литературалар хөй тиражтыг парлаттынып турар. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, политиктиг өөредилгезинге сагыш салган кижи бүрүзү канчаар-даа өөренип болурунуң аргазы бүрүн бар.

Ынчангаш, удуртукчу ажылдакчы бүрүзү өөредилгениң кайы-бир хевири-биле хаара туттунган, партийжи пропаганда, агитация ажылдарынга дорт киришкен турарын чедип алыры чер-черде партийа организацияларының политиктиг чугула херээ болур.

Мурнакчы коллективтиң чаа хүлээлгелери

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының коллективи эткен чылды күш-ажылчы бедик чедиишкиннерлиг дооскан. Чыл планын автобаазаның чолаачылары болгаш гараж ажылчыннары октябрь 10-да бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткенин рапорттаннар. Коллектив кежигүннериниң алган социалистиг хүлээлгелери база ажыр күүсеттинген. Пландан ажыр 50 мун тонна янзы-бүрү чүктер сөөртүнген, 1,5 миллион тонна-километрлер ажылдап кылдынган, 38 мун литр бензинниң камналгазы чедип алдынган.

Мурнакчы коллектив январьның баштайгы хүннеринден эгелеп ажылдың темпизин улам дүргедеткен. Амгы үеде ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары деп ат дээш социалистиг чарыш кажангызындан-даа артык калбарып турар. Чолаачыларның ийи бригадалары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алган, а үш бригадалар ол ат дээш чедиишкиннг демисежип турар. Хүн бүрүнүң ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи коллективте мырыңай чок.

Автобаазада партия, профэвилел организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени бедик деннелге организастаан, коллектив кежигүннериниң чогаадыкчы идепкейин бедидер дээш улуг ажылдарны чорудып турар. Ооң түннелинде эткен чылдың сөөлгү кварталында рационализаторлар эвээн каш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткеннер. Хоорайның чаагайжылдыгазынга ол автобаазаның коллективи улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш хөй-хөй чолаачылар болгаш слесарьлар, токарьлар автомашиналарның тургузуунга чамдык өскерлиишкиннерни киирерин чогаадып кылгаш, ыяш суггарылгазынга, кудумчу аштаарынга ажыглаттынып турган автомашиналарның бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер арганы бергеннер.

Коллективке калбарган социалистиг чарыш чоруп турар үеде күш-ажылчы кайгамчык мурнакчы кижилернин саны соксаал чок өзүп турар. Чолаачылар Лопатин, Викторов, Вертипрахов, Неволин болгаш өскелерни-даа коллективте орук айтыкчылары сылдыстар деп адап турар.

Чеди чыл планының дөртү чылын чедиишкинниг дооскаш, мурнакчы коллективтиң кижилериниң бешки чылда алган чаа хүлээлгелери бо-дур: **чыл планын декабрь 5-те күүседир, пландан ажыр 40 мун тонна чүүктерни сөөртүр, 800 мун тонна-километрлерни ажылдап кылыр, 35,5 мун литр бензинни камнап алыр, чүүк сөөртүлгениниң бир тонна-километриниң бот-үнезин 0,3 көпеекке чиигедир, автопарктыг ажыглаарының көргүзүүн 75 хууга бедидер.**

Алган хүлээлгелерин күүседир дээш коллектив кежигүннери социалистиг чарышты улам күштелдирип турарлар.

СОҢГУКЧУЛАРГА

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле ТЫВАНЫҢ № 846 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ Округ соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңының 2-ги каздының 36 өрээлинде ажылдап турар, телефон 25—83.

Улустарның найыралының улуг байырлалы

ФРУНЗЕ. (СЭТА). Россияның составынга Киргизияның эки-тура-биле киргенинин чүс чыл оюн кыргыс улустуң салым-чолунга, ооң экономиказының болгаш культуразының хөгжүдезинге депшилгелиг аажок улуг салдарны чедирген төөгүлүг шыдарангай болуушкун кылдыр 1963 чылдың күзүнүнде байырлап эрттирер дугайында шиитпирни Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди хүлээп алган.

Россияның составынга Киргизияның эки-тура-биле киргени болза орус болгаш Россияның өске-даа улустары-биле быжыг найыралчы харылзааларны тургузарынче үүткүп турган кыргыс улустуң шагдан бөөр күзеп келген күзелдериниң күүсеттингени болур дээрзин доктаалда демдеглеп турар. Коканд хаан күрүнезиниң аар дарлалының адаанга базындырып чораан калбак улус массаларның эрге-ажыктарынга ол эки-тура-биле кирген чорук дүүшкен. Ол төөгүлүг чорук кыргызтарны Чөөн үүктүң араатанзыг күрүнелериниң кулданыышкынындан, Ортаакы Азияның улустарының хамаарышпас чоруунга халдап турган англи империализмнин талазындан эжеледдиң айылыындан камгалап алган.

Россияның составынга Киргизияның эки-тура-биле киргенинин 100 чыл оюнуң байырлалын бүгү Киргизстанга байырладыг байдал-биле демдеглеп эрттирер. Республиканың Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары Т. Усубалиевти баштадыр чазак комитеди тургустунган. Сентябрьда Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединин байырладыг сессиязы болур. Чазын болгаш күзүн ажылчы чоннар депутаттарының областар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң байырладыг сессияларын чыылдырар. Фабрикаларга, заводтарга, колхозтарга болгаш совхозтарга, өөредилге черлеринге байырладыг хуралдар, кежээлер болуп эртер. Ленинчи национал политиканың тиилелгезинин дугайында, ССРЭ-ниң улустарының улуг найыралының дугайында, аңы-дунма совет улустарның бүзүлбас найыралын быжыглаарынга Коммунистиг партияның ролүнүң дугайында лекцияларны, иletкелдерни, беседаларны кылырын айыткан.

Чүс чыл оюнуң байырлалынга белеткелди СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга дүрген боттандырарынче, чеди чылдың бешки чылының планын чедиишкиннг боттандырарынче республиканың ажылчы чоннарын мобилизастаарының лозунгунуң адаа-биле калбартып турар.

„Алтайский“ совхозта

БАРНАУЛ. (СЭТА). «Алтайский» совхоз — механизаторларын бүгүннити өөредилгезинин инициаторларының бирээзи. Совхозтуң төвүнде болгаш ооң салбырларында ажыдагыйның бүгү ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары механизаторларның тускай эртемнерин шиңгээдип ап турар, а дыка хөй кижилер ийи болгаш үш тускай мергежилди өөренип ап турар.

Ам ында чаа инициатива тыптып келген—удуртукчу состав болгаш конторалардың албан-хаакчылары өөренир кылдыр комбайннерлерниң тускай курстарын тургузуп турар. Олар дүжүттү дүрген чоруушкун-биле ажаап алырының аргазын дуржулгалыг комбайнерлерден өөренип алырлар.

Бо чылын совхозтуң коллективи тараа культураларын чээрби бир муң гектар черге тарыыр. Тараа кезилдезинге чүс үжен комбайн ажылдаар. Ынчаарга салбырларның эргелекчилери, агрономнар, албан-хаакчылар механизаторларга дузалажырлар. Тараа кезилдезинин түлүктээн хүннеринде олар конторларга ажылдаарын соксаткаш, комбайнерге штурвалчылар болуп ажылдаарлар.

«Алтайский» совхозтуң чаа эгелээшкинин Смоленскинин бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары деткээн.

Монгуш Анчыкай Дижежик «Элегес» совхозтуң хоочун ажылчыны, аңаа 1938 чылдан бөөр ажылдап турар. Хөй чылдарда ак-сеткилдиг ажылдап келген.

Ол ам тудугжулар бригадазында ажылдап турар. Ында он бир кижи бар. Бригаданың кежигүннери шупту чагылдалыг. Эш Дижежик оларның аразынга солун номчулгаларын, делегей байдалының дугайында беседаларны чорудуп турар.

ЧУРУКТА: М. Дижежик өгбүлези-биле чаа солуну номчуп олур.

Фото П. Гольцовтуу.

Совет күрүненин эрге-ажыынга

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казах ССР-ниң Мурнуу-Казахстан крайының девискээринин чамдыызын Узбек ССР-ниң составынга шилчидер дугайында Казах ССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Чарлыын чонга чарлап, парлап үндүрген.

Ниити күрүненин эрге-ажыктарын барымдаалаш, Куруг ховунуң черлерининң быдаргай чоруун чок кылыр, оларны ажыл-агыйга дүргенибиле шиңгээдип алыр, хөвен болгаш кадаа ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдериринге эң-не чогумчалыг кылдыр ажыглаар сорулгалар-биле Казах ССР-ниң Дээди Совединин Президиуму Чимкент областың ниити чер шелү тос чүс бежен тос муң гектар болуп турар, Киров болгаш Пахта-Араль районнарын, Кызыл-Кум районнуң Кызыл-Кум болгаш Чимкурган кадаа Советтерин, а ол ышкаш Узбек ССР-ниң үр хуусаалыг ажыглалында турун турар Чимкент областың бир миллион беш чүс бежен дөрт муң гектар одар черлерин болгаш Кызыл-Орда областың бир миллион чүс бежен муң гектар одар черлерин Узбек ССР-ниң составынга шилчидип бөөр деп доктаатканын Чарлыкта чугаалап турар. Ук Чарлык 1963 чылдың февральдың бирден эгелеп күштүг болур.

Колхозта агитколлектив

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда партия эге организациязында 60 ажыг агитаторлар доктаамал ажылдап келген. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын кижи бүрүзүнге чедирер дээш агитколлектив эвээн ажылды кылган.

№ 1 төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш К. Бады-Чыргал коллективте тайылбыр массалыг ажылды чогуур негелдезинге дүүштүр тургускан. Ол боду ноябрь Пленумунуң материалдарын ол ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазы-биле холбаштырып тургаш, тайылбыр ажылын бедик деннелге тургускан.

Агитаторлар К. Доржу, О. Очуроол, С. Сүге болгаш С. Серен олар быжыглаткылааны участоктарынга доктаамал барып, солун беседаларны кылып келгеннер. Башкылар Киим база Манзырыкчы олар агитколлективтиң ажылынга доктаамал эки киржип турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринин соңгулдага уткуштур агитколлектив ажыл планын чогаадып, бедик көдүрүүшкүнүг ажылдап эгелээн.

О. САЙН.

Мөреннің кыштагларында

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Тес-Хем районда «Мөрен» колхозтуң малы хүр кыштаглап турар. Ол болза кышка белеткелди эки организастааның, малдың амгы байдалынче кичээнгейни улгаттырганының түннели болуп турар.

Сүт-бараан фермаларында болгаш хөй ажылының бригадаларында кажаалар четчир, оларны кыштың байдалынга таарыштыр белеткеп, чылыглааны багай эвес. Сиген, малдың өске-даа чем курлавырын улам көвүдедип турар. Ол талазы-биле звеноларда 4 автомашинаны, шанактыг 20 ажыг аттарны быжыглап берген.

Ниитиниң малын чылыг, тодуг болгаш менди кыштагладырынга чарышты улам калбартнышаан, соңгулда хүнүнге белектиг ужуражыры дээш малчыннар соруктуг ажылдап турар. Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 2000 ажыг хойнуң хураганы шупту менди.

Хой ажылының бирги бригадазында Ш. Соян эткен чылын хой бүрүзүнден 2600 грамм дүктү кыргып алган. Ам ооң 570 ажыг хою Божалыгда хүр кыштаглап турар, баштайгы төрүттүнген 182 хураганы бүрүн бар. Ийиги бригаданың малчыны К. Аракчаанның коданындан 158 хой төрээн, хураганы база менди. Чаш малды бүрүн доруктурбушаан, хой бүрүзүнден 2800 грамм дүктү кыргып алырын малчын хүлээнген. Шак ындыг мурнакчылар колхозта хөй, оларның сөөй амыдырында чедиишкиннг боттанып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү чоокшулаан тудум-на аңаа белеткелди улам калбартып турар. Колхозта парторганизация секретары эш Д. Чамзырайның редакцияга дыннатканы болза:

— Агитколлективте билии шыырак, ажылы дуржулгалыг 30 кижини быжыглаан, оларның семинарын, чөвүлел хуралдарын организастаан турар. Агитпунктунуң эргелекчизи Ч. Бадарчы агитаторларга даянгаш шимелдени кылып, көскү агитацияны калбартпышаан, соңгукчулар ортузунга тайылбыр массалыг ажылды улам калбартып турар.

Сыын-Мыйыста сүт-бараан фермазында малдың байдалы хүр, сиген болгаш өске-даа чем курлавыры четчир. Бо хүннерде төрээн 9 инектиг бызаазы шупту бар. Көскү агитацияны дерип кылырынга, кижилернин күш-ажылын шын организастаарынга ында агитатор М. Белчээ эки ажылдап турар. Ол ышкаш хой ажылының бирги бригадазында Г. Тальчин, К. Мензүүлен, ийиги бригадада Ч. Санчаа, С. Бады ышкаш агитаторларны малчыннар мактап турар.

1962 чылда Россия Федерациязының улус ажыл-агыйы

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП-ниң Программазын күүсетпишаан, 1962 чылда социалистиг экономиканы, эртемни, культураны хөгжүдер болгаш улустуң материалдыг чаагай байдалын улам ынай көдүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыннадыында чугаалап турар.

Россия Федерациязының үлетпүрү ниити продукция бүдүрериниң чыл планын ажыр күүсеткен. Баштайгы сан-медээлерни ёзугаар алырга, продукцияны бүдүрүп үндүрери 1961 чыл-биле деннээрге 9 хуу, ооң иштинде бүдүрүлгенин чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)—барык 10 хуу, улустуң хереглел үүлдерин бүдүрери («Б» бөлүк)—6,7 хуу өскен.

Чеди чыл планының онаалдалары ажыр күүсеттинип турар. Чеди чылдың эткен дөрт чылдарының дургузунда ниити продукцияның бүдүрүлгези ол чылдарда чеди чылдың саналгалары болгаш контроль чурагайлары-биле 37 хуу кылдыр көрдүнгенден 43 хууга көвүдээн. Продукцияның дыка хөй чугула хевирлериниң талазы-биле онаалда ажыр күүсеттинген.

1962 чылда үлетпүрүнүң чамдык адырларынга ниити продукцияның бүдүрүлгези 1961 чыл-биле деннээрге мынчаар көвүдээн: химия үлетпүрү—14 хуу, оон иштинде пластиктиг массаларның болгаш синтетиктиг смоланың бүдүрүлгези — 15 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия—9 хуу, одаар үүл болгаш энергетиктиг үлетпүр—8 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылыышкыны—14 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү—7 хуу, ыяш, целлюлоз-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр—7 хуу, чиик үлетпүр болгаш культура-амыдыралдың эдилел-херекселдерин бүдүрери—3 хуу, аъш-чем үлетпүр—9 хуу.

Улус ажыл-агый төвүлелдериниң үлетпүрү ниити продукцияның бүдүрүлгезинин чыл планын 102,6 хуу күүсеткен.

Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чыл планы күүсеттинген. 1961 чыл-биле деннээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу немей өскен.

1961 чыл-биле деннээрге улус ажыл-агыйында арыг орулга 14 хуу немей өскен. Үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигедириниң чыл планы күүсеттинген.

Эрткен чылда Россия Федерациязында улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгени улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни калбаа-биле чоруткан дээрзин Төп статистика эргелелиниң дыннадыында чугаалап турар. Эртем-шинчилел институттары, төлевилел-конструктор организациялары болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга хереглээр машиналарның, механизмнерниң, дерилгенин ийи муң ажыг чаа хевирлерин, бүдүрүлгениң контролюнга болгаш автоматчыдылгазынга хереглээр янзы-бүрү приборларның 500 чыгам хевирлерин ажылдап кылган болгаш белеткээн. 1962 чылда үлетпүр бүдүрүлгелер продукцияның беш үс чаа хевирлерин массалыг-биле бүдүрер кылдыр шиңгээдип алган болгаш техника талазы-биле эргижирээн конструкцияларның 200 хире машиналарын бүдүрерин соксаткан.

Ажылчы чоннарның өзүп турар чогаадыкчы идепкейлиг чоруу техниктиг депшилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге дузалаан. РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга 1,6 миллион ажыг чогаадылгаларны болгаш рационализаторжу саналдарны нептереткен, ол чорук чылда саналжылга-биле алырга, бир миллиард рубль хире камналганы берген.

«Көдээ ажыл-агый» деп бөлүкте чугаалап турары болза, 1962 чылда курукган черлерни, эвээш продуктулуг сиген кезер черлерни болгаш одарларны аңдарганының база аңдарган арыг черлерни ажыглаарының күсели-биле көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлүн барык 8 миллион гектарга немей көвүдеткен. Тарылга шөлдерини тургузуу дыка экижээн.

РСФСР-ниң чамдык районнарынга агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок, 1962 чылда тараанның ниити чыылдазы 5,4 миллиард пудка четкен, тодаргайлаарга, ең дүжүткүр 1958 чылдыындан хөй болган. Эрткен чылын Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары тараа белеткээр планны хуусаа бетинде күүсеткен болгаш күрүнеге 2 миллиард 217 миллион пуд тараны дужааган.

Эрткен чылын ажыл-агыйларның бүгү категорияларында мыыстыг бо малдың баш саны 3 миллионга, оон иштинде саар инектериниң — 904 мунга немей көвүдээн. Хаваннарның баш саны 3,7 миллионга, хөй болгаш өскүнүн—593 мунга немей өскен. 1961 чылдыында бодаарга күрүнеге малды болгаш кушту (кон дериизи-биле алырга) 14 хуу, сүттү —7 хуу, чуурганы—14 хуу хөйнү саткан.

Төп статистика эргелелиниң дыннадыында ооң ынай чугаалап турары болза, 1961 чыл-биле деннээрге эткен чылын ниити ажыглал транспортунуң чүүк сөөртүлгени өскен. Харылзааның чепсек-херекселдерин, радио дамчыдылгазын, телефончудулганы хөгжүдер талазы-биле ажыл үргүлүлеп турган.

1962 чылда Россия Федерациязынга күрүненин капитал салыышкыннарының күсели-биле 1961 чылдан 15 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген. 400 чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни болгаш ажылдап турар бүдүрүлгелерде хөй санныг бүдүрүлгелерни, цехтерни болгаш агрегаттарны ажыглалга киирген. 1962 чылда РСФСР-ниң күрүне болгаш кооператив организацияларының капитал салыышкынларының ниити түңү (колхозтарныы чокка) 22 миллиард хире рубль болган. Тудуг күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1961 чыл-биле деннээрге барык 7 хуу бедөөн.

1962 чылда РСФСР-ниң национал орулгазы 1961 чыл-биле деннээрге 6,5 хуу көвүдөөн. 1962 чылда РСФСР-ниң чону хереглелдиң ниитилел фондузундан улус өөредилгезинге, медицина хандырылгазынга, социал-хандырылгага база янзы-бүрү төлевирлерге болгаш чиигелдерге 17,5 миллиард рубльди алган. Төлевирлерниң болгаш чиигелдерниң ниити түңү 1961 чыл-биле деннээрге 1 миллиард рубльге көвүдөөн.

Эрткен чылын чурттарга болгаш культура-амыдыралдың тудуун улуг хемчеелдерге боттандырганын Төп статистика эргелелиниң дыннадыында демдеглеп турар.

1962 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда өртүмек саны 43,2 миллион кижи болган, азы 1961 чыл-билее деннээрге 1 миллион 500 мун кижиге көвүдөөн.

1963 чылдың январь 1-де РСФСР-ниң чонунуң саны, баштайгы сан-медээлерни ёзугаар алырга, 123 миллион ажыг кижи болган.

(СЭТА).

Малчыннарга таарымчалыг чурттталга, малга чылыг, делгем кажаалар дээш

Мал кыштагладыышкыны болгаш көдээ Советтер

Бистин республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле кады Чөөн-Хемчикчилер төөгүлүг чеди чылдың бешки чылынче эрес шудургу ажылдап кирипкеннер. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери 1962 чылда көдээ ажыл-агый талазы-биле бедиткен кол-кол хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеткилээн. Бо херекке районнуң партия организациязынын хүн бүрү удуртулгазы-биле районда чер-чер Советтерни улуг ажылдарны чоруткулаан. Райсовет болгаш көдээ Советтер боттарының депутаттарын, үргүлчүүн комиссияларын дамчыштыр мал ажылынын продуктуларын болгаш тарааны бүдүрерин көвүдедириниң хөрөөнге боттуг киржип келген. Ылаңгыя Ийме көдээ Соведи (даргазы эш Аракчаа), Суг-Аксы көдээ Соведи (даргазы эш Даржай), Чадаана көдээ Соведи (даргазы эш Чамыян) болгаш өске-даа чамдык көдээ Советтер мал кыштаглаашкынын, малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын шуут харыылаар кылдыр негелдеп ынчаар тургускан бис.

Ам районда зөөлүг садары-биле 657 шарыжыктарны, 486 хаваннарны тургузу азырап турар. Эрткен чылын М. Байыр-оол болгаш өске-даа мурнакчы малчыннар бир хонукта 800—1000 грамм чедир немелде дезинин аа турган болгай. Кышкы өйде чемгерилге талазы-биле ол мурнакчы дуржулганы малчыннарга нептерелирин депутаттар, көдээ Советтер холга алыр херек.

Районда 26 хойжу бригадалар ажылдап турар. Ленин аттыг колхозта эштер Кыдыр-оол, Осур, Опал оларга, «Большевик» колхозта эш Серен-Доржуга, «Чыраа-Бажында» Донгак Седенге, Суг-Хөлде Ашак Сергейге баштаткан бригадалар багай эвес ажылдап турарлар. Ленин аттыг колхозта эш Кыдыр-оолдуң удуртканы бригада 1962 чылда орай тургустунган болза-даа бригаданың төвүнде чуртталга бажыннарын, кызыл булуңнуң база мал кажааларын туткан болгаш кудукту казып ап четтиккен. Электри чырыткызын безин ажыглап турар.

Ындыг болза-даа «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» колхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыларда бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның өзулуг төптери тургустунмаан. Январь айда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары 10 хире кижи Бии-Хемниң «Өөк» совхозта эш Карбынын хойжу бригадазының үлегер-дүүжүлгазын алыры-биле экскурсиялап чораан. Ам ол дуржулганы боттарының ажыл-агыйынга ажыглап шиңгээдири негеттинин турар.

Мал кыштаглаашкынын чедишкинниг чорудары малдың бажын өстүрери-биле кады малдың эткөр, сүткүр болгаш дүккүр чоруун көвүдедириңге онза улуг ужур-дузалыг. 1963 чылда район 2345 тонна сүттү, 2500 тонна этти, 295 тонна дүкүү күрүнеге садары көрдүнген. Ук сорулганы боттандырары улуг күжениишкиннерни болгаш организакчы чорукту негеп турар. Маңаа амгы өйдеги хамыктың чугула үүл болза бүгү чүзүн малдарны хүр, менди кыштагладыры, төрөөн мал бүрүзүнүң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры болур.

Ынчаарга кыштаглаашкынны чедишкинниг өттүрериниң шиитпирлиг күжү болза малчыннар, оларның карак-кызыл күш-ажылы болгай. Ындыг турбуже район Совединин күүскомундан өгелээш чамдык көдээ Советтернин, колхоз, совхозтарның удуртукчулары малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалынче четпес сагыш салып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң малчыннарның кыштагларынга мал фермаларына 305 чуртталга бажыннарын туткулаан. Ол ышкаш көжүп мал одарладырынга хереглээри-биле 225 өглерни дерип кылган. 1962—63 өредилге чылында 416 малчыннарның ургларын күрүнеиң долу хандырылгазында киирген. Ол ышкаш өске-даа хевирлерниң дузаламчыларын малчыннарга көргүзеринче хемчеглер алдынып турар.

«Тергени — кыжын, а шанакты—чайын белеткээр» деп чоннуң а харын ол туруп турар фермазында, хой бригадазында малдарның ажаалда-чемгерилгезинин, малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын шуут харыылаар кылдыр негелдеп ынчаар тургускан бис.

Ам районда зөөлүг садары-биле 657 шарыжыктарны, 486 хаваннарны тургузу азырап турар. Эрткен чылын М. Байыр-оол болгаш өске-даа мурнакчы малчыннар бир хонукта 800—1000 грамм чедир немелде дезинин аа турган болгай. Кышкы өйде чемгерилге талазы-биле ол мурнакчы дуржулганы малчыннарга нептерелирин депутаттар, көдээ Советтер холга алыр херек.

Районда 26 хойжу бригадалар ажылдап турар. Ленин аттыг колхозта эштер Кыдыр-оол, Осур, Опал оларга, «Большевик» колхозта эш Серен-Доржуга, «Чыраа-Бажында» Донгак Седенге, Суг-Хөлде Ашак Сергейге баштаткан бригадалар багай эвес ажылдап турарлар. Ленин аттыг колхозта эш Кыдыр-оолдуң удуртканы бригада 1962 чылда орай тургустунган болза-даа бригаданың төвүнде чуртталга бажыннарын, кызыл булуңнуң база мал кажааларын туткан болгаш кудукту казып ап четтиккен. Электри чырыткызын безин ажыглап турар.

Ындыг болза-даа «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» колхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыларда бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның өзулуг төптери тургустунмаан. Январь айда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары 10 хире кижи Бии-Хемниң «Өөк» совхозта эш Карбынын хойжу бригадазының үлегер-дүүжүлгазын алыры-биле экскурсиялап чораан. Ам ол дуржулганы боттарының ажыл-агыйынга ажыглап шиңгээдири негеттинин турар.

Мал кыштаглаашкынын чедишкинниг чорудары малдың бажын өстүрери-биле кады малдың эткөр, сүткүр болгаш дүккүр чоруун көвүдедириңге онза улуг ужур-дузалыг. 1963 чылда район 2345 тонна сүттү, 2500 тонна этти, 295 тонна дүкүү күрүнеге садары көрдүнген. Ук сорулганы боттандырары улуг күжениишкиннерни болгаш организакчы чорукту негеп турар. Маңаа амгы өйдеги хамыктың чугула үүл болза бүгү чүзүн малдарны хүр, менди кыштагладыры, төрөөн мал бүрүзүнүң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры болур.

Ынчаарга кыштаглаашкынны чедишкинниг өттүрериниң шиитпирлиг күжү болза малчыннар, оларның карак-кызыл күш-ажылы болгай. Ындыг турбуже район Совединин күүскомундан өгелээш чамдык көдээ Советтернин, колхоз, совхозтарның удуртукчулары малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалынче четпес сагыш салып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң малчыннарның кыштагларынга мал фермаларына 305 чуртталга бажыннарын туткулаан. Ол ышкаш көжүп мал одарладырынга хереглээри-биле 225 өглерни дерип кылган. 1962—63 өредилге чылында 416 малчыннарның ургларын күрүнеиң долу хандырылгазында киирген. Ол ышкаш өске-даа хевирлерниң дузаламчыларын малчыннарга көргүзеринче хемчеглер алдынып турар.

«Тергени — кыжын, а шанакты—чайын белеткээр» деп чоннуң үлегер чугаазы бар болгай. Кыштаглаашкын болза зүтти, сүттү, дүкүү будуреринин, малдарның баш санын өстүреринин чыл планнарын күүседириниң магадылалы болур. Кышкы ажаалдааны, чемгерилгени эки тургусканының түнелинде «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык бажының, «Большевик» болгаш «Искра» колхозтарның Даштыг-Тей, Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларында сүт саалдазы чайны деннеде чедип, хүнде бир инектен ортумаа-биле 5—6 литрден хөй сүттү саап ап турар.

1962 чылда агаар бойдустун чамдык таарымча чок байдалы турзадаа районнуң өлүзүн хөй ажыл-агыйларынга кукурузаның дужүү эки болган. Ам бода малды, ол ышкаш шээр-даа малдарны чемгерериниң чем балансазын ажыл-агый бүрүзүнге шын тургузар, чемгерилгени болгаш суггарылганы график-биле хүн бүрү доктаамал чорудар ужурлуг. Бо херекке зоотехниктер болгаш мал эмчилери малчыннарга боттуг дузалаар. Малчыннарны шала-була кезий шаап каар, хөй-хөй хүннерни колхоз-совхозтарның суурунга олура эрттирер, ынчангаш ол черде кыштаглаашкынның байдалын эки билбес чоруктардан мал ажылының тускай эртемниглери чайлаар өй келген.

Районда чамдык көдээ Советтерниң болгаш ажыл-агый удуртукчуларының четпес ажылының түнелинде хөй-хөй малчыннарның культурлуг амыдыралының негелде хереглелдери четче хандыртынмайн турар. Чамдык черлерде малчыннарга көжер кинолар, концерттер барбайн, солун-сеткүүлдер, почта кончуг үр болгаш чедип турар. Райпонуң автолавка-садыглары үүгле орук дуртаар төп фермаларга ында-хаая барып, ырак кыштагларга четпейн турар. Малчыннарда керосин лампалары, ооң шилдери чок бооп турар. Мал төрүп турар бо өйде чырыткы эн чугула үүлдериниң бирээзи, ынчангаш кодан бүрүзүн, ферма бүрүзүн лампалар-биле, фонарьлар-биле хаплыгар херек. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазының чамдык чугула хереглелдерини чедир хандырбайн турар чорук үүгле район организацияларының эвес, а республиканың садыг организацияларының база четпес ажылы-дыр. Чижээ, керосин лампаларын, фонарьларны районнарже эвээштн октап турар. Бо дугайында чөгүүр кичээнгейни салза чогүүр.

Ам сорулга болза малчыннарның кыштагларында чуртталга бажыннарын, өглерни чылыглаары, төп фермаларга саанчыларын, кадарчыларын чаш ургларын ажаар кижилерни тургузары, малчыннарга кижи эмчизи үргүлчү барган турар кылдыр организастаары, малчыннарга дүрген дуза чедирер эмнерлиг аптекажыгаштарны садып бээри, малчыннарны аъш-чем, хлеб-биле үзүктел чок хандырары болур.

Чеди чылдың бешки чылының мал кыштаглаашкының чедишкинниг эрттирер дээш Чөөн-Хемчик районнуң көдээ Советтери бүгү хемчегни ап чорудар.

К. ДИЛГИЖЕК,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң даргазы.

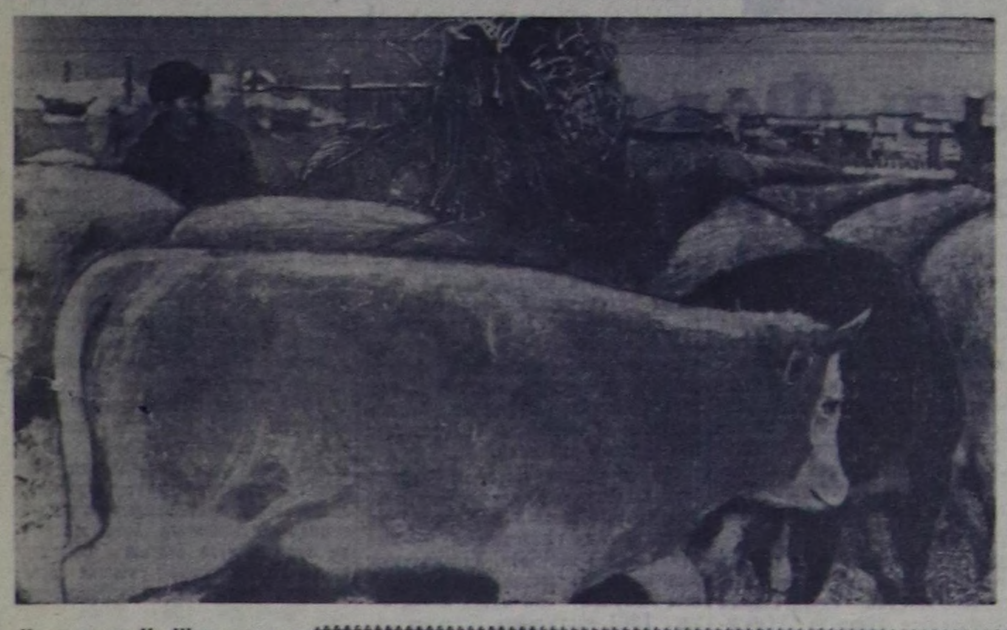

Комсомолчу К. Шавы дуржулгалыг кадарчы П. Шведов-биле кады өткен чылын семиртилгеге үскен шарыжыктарны эки азырап семиртеш, колхозтуң күрүнеге өт садар планын күүседириңге улуг үлүгү киирген.

Бо чылын 110 баш шарыжыктарны азырап турар. Хүнде баш бүрүзүнге 6 кг иогаан суланы, 2 кг концентратты бээр, а силос биле саваңны норма чокка берип турар.

ЧУРУКТА: Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң кадарчызы К. Шавынын шарыжыктарын чемгерип турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Куй-Өдекте бот-орулга чарылгалыг хойжу бригаданың кежигүннери РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериңе соңгулдага ажыл-ишчи чедишкиннерлиг ужурашпышаан, бо чылын мурнукузундан-даа хөй көргүзүглерни чедип алыр дээш боттарына бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, хойжу Т. Авыр-оол кадарган 342 хоюндан 342 хураганны болгаш бир хойдан 3,1 кг дүкүү кыргын алырын, ирт кадарчызы Т. Санчат-оол кадарган 574 иттериниң баш бүрүзүн 75—80 кг чедир семиртип, ирт бүрүзүнден 4,8 кг дүкүү кыргын алыр хүлээлгени алгаанар.

Колхозтуң чолаачызы коммунист эш Аржай-оол хойжу бригадаже мал чемнерин үзүк чок сөөртүп турар. Чоокта чаа агитатор А. Бадыргы малчыннарга соңгулда дугайында лекцияны номчуп берген.

Амгы үеде бригаланың хою кидин оолдап өгелээн. Хойжу Д. Шанмак-оол төрөөн 90 хоюндан 91 хураганны, С. Кызыл-Таар 20 хоюндан 20 хураганны менди алгаанар.

Б. МАТПАА.

Эмнин кылып турда

Чоокта чаа бир хүн «Тэзли» совхозтуң чолаачылары болгаш өске-даа ажылчыннары суурдан 35 км черде туруп турар малчыннарның турлагларынче мал чемнериниң чедирилгезин организастаан. Хүн иштинде 19 автомашина-биле 50 тонна көк суланы бирги салбырның 11 кыштагларынче, ийиги салбырның 5 кыштагларынче болгаш сүт-бараан фермаларынче үлей сөөртүкен. Совхозтуң малчыннары оларга улуу-биле четтиргенин илереткен, а чолаачылар болгаш ажылчыннар малчыннарга моон соңгаар-даа шак ындыг дузаны чедирерин хүлээнгеннер.

К. ЧҮЛДҮМ.

* * *

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериңе соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш чаруш бүгү черлерде улам калбарган. Тес-Хем районда «Чаа орук» колхозтуң малы менди болгаш хүр кыштаглап турар, сөөлгү хүннерде төрөөн 1720 хойнуң хураганы, 20 ажыг инектиң бызаазы шупту менди.

Кышкы одарны чеп ажыглавышаан, төрүүр болгаш төрөөн база күжү шала кошкак малга немелде чем бээринче, ажаалданы экижидеринче чугула кичээнгей салдынып турар. Сиген, өске-даа чем курлавырын немей сөөртүр звенолар ажылдап турар, оларда 1 тракторну, 4 автомашинаны быжыглап берген, ол ышкаш кыштаг бүрүзүнде бир, азы ийи шанактыг аттар база бар.

Артель бүдүрүлгезиниң өскедаа адырларында ажыл-иш хайныгып турар. Чижээ, эш Комбуга удурткан бригада бо чылдың тудугларынга хереглээр ыяшты шилип кезерин дооскан, ам ону машина оруунга белүп чыыр ажыл эгелээн. Сөөлгү хүннерде тудуг шелүнде 200 кубометр ажыг ыяшты эккеп дүжүрген.

Бүдүрүлге, өередилге болгаш культура албан черлериңе 200 кубометр оттулар ыяш херек. Ону белеткээр ажыл Ажыктың сыннарында база организастыг чоруп турар. Ам ында 800 кубометрни хап тургускан.

* * *

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Кулузунда бот орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының ажыг-ажыг коданнарында малдың байдалы эки. Бо хүннерде малчыннар М. Нөм-Хуурактың коданында төрөөн 180 хойнуң, К. Нас-Сюрюңнүүнде 60 хойнуң чаш төлү четче алдынган. Үстүнде ады үнген кадарчылар 100 хойдан ынча хураган, хойнуң баш бүрүзүнден 2,5 килограмм дүк алырын хүлээнгеннер.

Чоокта чаа бригадада чунар бажың болгаш ныызыл булуң тудуун доозуп, ажыглалче киирген.

О. Кенден.

Эмчеглиг „четвергте“ малчыннарга чорааны

Барыын-Хемчиктин партия комитединиң бажынының чанынга «ГАЗ-69» деп чиик автомашиналар январьның бир-ле эртенинде чыскаай тургулапкан. Ол болза партия комитединиң бюрозунуң чоокта чаа хүлээп алган доктаалын өзүтаар ыраккы одарларда чурттап, ажылдап турар малчыннарже чоруур бригадаларның киржикчилериңе тускайлап белеткээн машиналар-дыр.

Малчыннарже чоруур кижилер партия комитединиң секретары эш Н. С. Бойдуның кабинединге чыглып келгеннер. Оларның аразында медицина, ветеринария, садыг ажылдакчылары болгаш дуржулгалыг агитаторлар бар.

— Амгы үеде партия организацияларының мурнунда СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерини ажылчы чоннарның ортузунга ханы тайылбырлап таныштырарындан, ону амыдыралга боттандырарындан өске ындыг чугула сорулга чок. Бо чаагай херекке медицина, ветеринария, салыг ажылдакчылары болгаш агитаторлар боттарының төлептиг салыышкынын чугаажок киирерлер — деп, эш Н. С. Бойду медеглээн.

Кылыр ажылдарының дугайында сургаалданы алган соонда тус-тус бригадалар онаалдалыг черлериңче чоруушканнар. «Шекпээр» совхозтуң Каткылыг дагларында, «Барлык» совхозтуң Хараганныг-Дагда, Ыргактыг-Ховуда, Улуг-Ховуда малчыннарынче баар бригадаларны эштер Н. С. Бойду, О. Мөнге-Байыр удуртканы.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының Аглык-Шатта, Тоора-Даг ужунда, Суглут-Ойда болгаш Узун-Ойда малчыннарынче баар бригаданың ажылын башкарып чоруурун болгаш агитация ажылын кылырын партия комитеди менээ даалган. Бригадалар бир хүн дургузунда ниитизи-биле 32 аалдарга барып, мал кыштагладыышкынының, малчыннарның чурттап, ажылдап турарының байдалы-биле таныышкан.

Эйлиг-Хемниң булуктап, калбарып чыдар кызаа черин кешкен дораан «газик», дедир иттирген чүве дег, оожумнай берди. Ол-бо талаларында кезек-кезек, бөзүргей кара даштарлыг, уткужуп келген ийи машина белен-не каржып эртил шыдавас. Чылбаныриың кызаа чоогазында машина оруунга кирип келгениви ол-дур. Агаар бүргеп, биче чаай каггылап-даа турган.

Улуг-Хемниң партия комитединиң болгаш райкүүскомнуң эрткен чылдан бээр организастап турары «четвергте» (четверг санында-ла хойжуларга баары) район төвүнден бир лектор, садыгжы болгаш орук ара бо машинага олурупкан, Эйлиг-Хемде эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Анна Никифоровна Ренева олар «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Достеекте хойжу бригадазынче бар чытканы ол-дур.

ХОЙЖУ БРИГАДАНЫҢ ТӨВҮНГЕ

Районнуң партия комитедимин секретарынын оралакчызы, мында хойжуларга агитатор болуп барган эш Харченко бригадада хойнуң кыштаглаашкыны болгаш төрүлдезинге белеткел дугайың хойжу бригаданың бригадири Түлүш Өдүрек-биле чугаалажып эгеледи.

— Хой оолдаашкынынга белеткелицер кандыгыл?

— Колдуунда доозулган ийин: чаш хураганнар болгаш чаа төрөөн хойлар турар кажааларны аңгы-аңгы белеткээн бис. Оларга чиртир көк сиген, зелёнка бар, ынчаарга сула чок, сигениви эвээш—ол-ла багай-дыр, суурда чолаачылар ону сөөртүрүн озалдадып турар-дыр. Хоювус каш-ла хонгаш массалыг оолдап эгелээр...

— А-дырам, бригадир, чүге ындыг харыысалга чок улузул ол?— деп, эш Харченко ооң чугаазын үзе кирди. — Мындаа четвергте маңаа Шагаан-Арыгдан даргалар чораан барган болгай, силерни сиген, силозун сөөртүп ап күш четпейн турар улус-тур деп ынча дээр чораан, чүге ам-даа сөөртүрүп ап шыдаваанымар ол?

— Хүнде-ле ийи машина ишти сиген эккеп турар кылдыр чурумчуткан чүве, ону чедир күүсетпейн турар-дыр, дарга.

— Негелдеги кошкак тургузуп турар-дыр силер, бо дугайын баштаар черге база катап дыннадынар.

— Ийе, ындыг-дыр, дораан хемчээн алыр бис.

— А сакманщиктиннер?..

— Олар четчир, хүн бүрү дежурныйлаар даңзызын кылган мен, олар хүлээлгезин эки билирлер.

— Ол эки-дир, ынчаарга дүне кажага кыпсыр керосин бар бе?

— Лампалары, фонарьлар бар, керосин эвээш арткан.

—Ону кажан, канчап чедип алыр силер?

— Бөгүн, даарта эккээр ужурлуг улус чүве, база-ла саадалып туруп берди. Черде ынчаш, ажыл-херек чылзыр мындыг чөгенчиг байдал кажан чидер чүве ирги бо?—дээш, бригадириниң арны шыңгыырап, чугаазы дыңзый берди....

Достеек бригадазының төвүнде болгаш ооң чоок-кавызы мээстер аразында чеди кодан хой бар. Олар шупту чангыс бригада болуп каттышкан. Төрүүр хою—1500 ажыг. Бригадада өлүзүн каш хой төрөөн, массалыг оолдаашкын өгелээриниң ас-мурну турган чүве. Ынчангаш оолдаашкынга белеткел үезинде чедир кылдынмаан ажылдарны дүрген кылыры — бригаданың чоокку өң-не кол сорулгазы дээрзин түүнеп көрген. Эш Харченко бригадир-биле ол өйде ынчаар чугаалажып, үүгле айтырыглар салган эвес, харын хой кажааларын барып көрүп, хойжуларга арга-сүмезин бергени ажыктыг болган. Оон соонда ол, бүгү делегей байдалынын дугайын, РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериңе соңгулда дугайын чугаалап берген болгаш солун, сеткүүлдү чежени чагыдып алганын, канчаар номчуп турарын база сонуургаан танышкан.

Ол арызында, эмчи эш Ренёванын аңза баргаш, чүүү кыпганы-биле таныжа кааптаал. Ол ында улуг, биче кижилерни шинчип көрүп, арыышевер дугайында беседаны кылып берген.

Бичии чаш ургунуң иези эмчиге чоргаарланып, мынча дээнин дыңнаан бис:

— Мени чиик-чаагай божуткан эмчи бо-ла болгай, мындаа бо бичии чүвем аакталы бээрге, чалаарывыска келген эмчи чүве, ам база келген-дир, бисти дээш дыка-ла сагыш салып турар-дыр...

Колхозтуң малын оң ажыг чылда кадарып, ак-сеткилдиг ажылдап келген Кыргыс Сандак ирей оорга, буду аарааш, ол ажылындан хосталган. Ынчалза-даа ооң аарыы ам экижээн. Бо удаада Сандак кырган, эмчиге база-ла шинчиткен, өөрүшкүлүү аажок турду.

СИЛЕРНИҢ ДУЗАҢАРНЫ МАНАП ТУРАР

Ол-ла хойжу бригаданың кежигүннери Кыргыс Доржу, Кыргыс Шагдыр, Кыргыс Данзын-оол, Кыргыс Хуурак оларның аалдары Чылбаныриың ол-бо талаларында.

Хураган кадарчызы Кыргыс Доржу биле ангор өшкү кадарчызы Кыргыс Шагдыр малды хүр-менди чыл ажыраг дээш чүткүлүг ажылдап турарлар. Малды чер одарладырын база хүнде оларга чемни канчаар таарыштыр үлеп бээрин, сугтарарын планнап билир талазы-биле эш Доржу Достеектің хойжуларында өң-не мергежилдиг кижи. Малчын Шагдыр ангор өшкүнүң үүгле баш санын көвүдедир эвес, харын оон хөй дүкүү алыр сорулганы салган. «Хүннүң-не өшкүлеримни кажаага турда барып көрүп, күш-дентели баксырап, арыш турарларын ол дораан ангылап, оларны кажаага тургускаш, тускай азырап эгелээр мен» — деп, Шагдыр чугаалап турар.

Малчыннар мынчаар кызымаккай ажылдап турар. Ынчалза-даа оларның амыдырал-чуртталгазы дээш «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң (даргазы эш Каликулин, партия организациязының секретары эш Ховалыг Доржу) удуртукчулары кошкак сагыш салып турар. Кыргыс Шагдыр дээвиири чавыс, хенгигийне соңга карактыг, бичии бажында чурттан орар. Ооң радиоприёмниги үрели берген, ону кааз, канчаар септедирин малчын билбес болгаш аайын тыппайн турар. Бригаданың малчыннарынга акша авансызын декабрьның ортан үезинден бээр бербээн, ынчангаш идик-хеп, аъш-чем садып аар талазы-биле оларның негелдези улуг болган. Безин чадаарда, хойжуларның хөй нурузу ол хүн район төвүнден келген садыгжының аппарганы хлеб, шай, таапкызын садып аар акша чок болган.

Кайы-даа хойжуга сула, дус чедирип бээрин бо кыжын болганчокла үзүктелдирип, сигенни бичелеп сөөртүп берип келген. Ынчангаш чамдыкта хойларны 4—5 хүннерде үүгле чер одарладын, немелде чем бербейн турар. Оон-биле кады, соок хүннер, улуг хар база-ла малды айыылга таварыштыра бээр. Амгы үеде бо бригадада хойнуң кодур аарыы нептереп, хой хөй-хөйү-биле арыш-доруп турда, колхозтуң мал эмчилери, зоотехниктери ында-хаая келгеш, үүгле эм берип каары-биле кызыгаарлаттынып турар.

А. НУГУУРАК.
(Бистин тускай корр..)

РЕДАКЦИЯДАН: Улуг-Хемниң партия комитединиң болгаш райкүүскомнуң эрткен чылдан бээр организастап келгени бо эки эгелээшкинге үндезилээш, бистиң редакция чамдык саналдарны киирип турар.

Четверг хүнүнде Шагаан-Арыгдан хойжуларга баар эштер, аргалыгла болза, ол хүн хөй хойжуларга баар сорулганы салып, ону херек кылында күүседип-даа турарлар. Ол эштер аразы ырак, кадыр-берт черлерде чурттап турар хойжуларга албан-биле четкеш, олар-биле каш-ла минутада «таныжа» каапкаш, далаштыг дедир хаптар чоруктар тургулаан. Ооң хараазы-биле лектор кижи малчынның ажыл-амыдыралын ханызы-биле билбейн, ооң сагыш-сеткилин хайныктырып, ажыл-ишке хей-аът киирип кээр солун, дээштиг беседаны кылып берип четтиктейн баар. Ындыг таварылгалар «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Достеекте, «Х Улуг хурал» колхозтуң Кара-Булуңда, «Чодураа» колхозтуң Сарыг-Өдекте хойжуларынга сөөлгү бир четвергте барып чорда ындыг болган.

Ындыг «четверг» (өске-даа хүнну шилип алгай-ла) аңаа-ла бир далаштыг чоруушкун эвес, а ажыктыг ажыл-херек болзун дээш ону эки организастаары чугула. Чижээ, бир эзлчеглиг үнүүшкүнде кожа турар бир белүк малчын аалдарга баргаш, олар-биле далаш чок чугаалажып, дараазындагы бир үнүүшкүнде ажыл-агый болгаш амыдырал-чуртталга талазы-биле дүрген дуза чедирери негеттинин турар хойжуларга кол сагыш салып, оларга баар дээн ышкаш аргаларны ол хүнде чүге ажыглап болбазын. Бо бүгү байдалдар болза хойжуларның ажыл-амыдыралының онзагай байдалдарындан, оларның негелделеринден улуу-биле хамааржыр.

Улуг-хемчилерниң бо эки эгелээшкини бистиң республиканга улам-на детимчени ап, өске-даа арга-хевирлер-биле сайзыраар дээрзинге бүзүреп турар бис.

Эки эгелээшкин

Эмчилер малчыннарның өг-бүлезинин кадыының байдалын шинчип көрбүшаан, район эмнелгеинге барып эмнедирин аарыг кижилерге сумелээннер. Садыгжылар үлетпүр барааннарын, ыланглыя таалемба, шай, таапкы, от, белен чемнер аймаан малчыннарга садыглааннар. Агитаторлар партияның болгаш чазактың иштики, даштыкы политиказының болгаш ыланглыя СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында тайылбыр ажылын кылганнар.

Бригадаларның ажылын малчыннар улуу-биле үнелээн болгаш ындыг ажылды моон соңгаар уламчылаарының дугайында күзелин илергейлээннер. Бо дугайында чамдык чижектерни көргүзүп болур.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая» салбырының Аглык-Шатта хойжу бригаданың кежигүннери хоочун хойжулар Куулар Комбунуң болгаш Хомушку Аспаанчыктың коданында чеде бердивис. К. Комбу демир суугулут, чангыс өрөөл бажында, а Аспаанчык өгде чурттап турар.

— Малчыннарның кадыының байдалын шинчиир дээш келген кижи мен, даштын өглерде бар-ла кижилерни шуптузун маңаа келдирип көрүнер — деп, эмчи Альбина Александровна Левтович дилег кылды.

— Экизин аа, эмчи боду чедип кээн шинчип турар, район эмнелгезинге шинчидер дээш баарга барыкла 5—6 хонук маңаар болбазыкпе уруглар—дээш, бир хереженен кижи өөрүшкүлүү аажок каттырып кагды. Удаткан чок-улут-даа, бичии-даа кижилер чыглып келген. Эмчи шинчилгени чорутту.

Ол хүн 14 аалдарга барган бис. К. Лойбуктаадак өскөнери шупту өглерде чурттап турар. Хойжуларның нургулайы 3—7 чедир бичии уруглардыг болуп турар. Грипптээн, чедүргеи, арны, бажы шивишкилээн уруглар хөй илереттинген.

Эмчиниң сумелээнин өзүтаар алырга, ол бүгү аарыгларның нептерээнинин кол чылдагааны болза соок өглерде чурттап турарындан хамааржыр. Чижээ, хойжу Күжүгет Сендажының өөнүн оруи артында хана карактары дүй хыраалай берген. Ындыг байдалга чурттап турар болганда бичии уруглар хамаан чок, улут кижилер безин аарыгга таваржыр дээрзин эмчи чугаалап берди.

Сарыглар Минаның хевирин бодап көөрге, чоокта чаа көжүп келген ышкаш. Ынчалзажок өөнүн шынары дыка багай. Өгнүн дээвиринден өгелээш ханаларынга чедир 1962 чылда чагыдып алган «Шын» солуинар-биле шып алган. Өөнүн ишти 8—9 кижи чедип турар Саая Шактарның, Куулар Баастың, Сарыглар Сергештейнин, Монгуш Сюр-оолдун чурттап турар байдалын сагыш човап көрбес аргажок.

Кайы-даа хойжуларга баарга, чаш хураганнарны өглерде азы бажында ажаап турар. Ол чоруук болза чаш малга болгаш кижилерге янзыбүү аарыглар нептередип болуу деп эмчи сагындырып, ону моон соңгаар болдурбазын хойжуларга сумелээн.

Хойжу Дойбухааның демир суугулут чангыс өрөөл бажынының бир талазында хөй хураганнар ажаап, а өске талазында кижилер чурттап турар. Ол бажында чурттап, ажылдап турар ийи кижини эмчи өкпе аарыгыыр деп шинчээн болгаш олар район өмнелгезинге, рентгенге дүрген баарын сумелээн.

Аглык-Шат, Доора-Даг ужу, Узун-Ой болгаш Суглут-Ой ол ынчаар хар 30—40 сантиметр чедир чаттан. Күзүн чаттан ол хар доштальп дона берген. Хойларның даваннары тазарып эгелээн.

Ындыг-даа болза кыштың айыылдыг соогун ажып эттер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш хойжулар дун, хүн чок күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

Хойлар кидин-не маосалыг оолдап эгелээн. К. Комбу, Х. Аспаанчык оларның кадарган 500 хойларының 200-зү төрөөн. Саая Хүргүл-оолдун коданында 203 хой төрөөн. Хураганнарны бүрүн камгалап алган.

Саая Шактарның, Ашак-Бораның болгаш оон-даа өске малчыннарның коданнарында хойлар ара салыр таварылгалар эвээш эвес. Ооң чылдаганнарын совхозтуң мал эмчилери дүрген илередип, оперативтиг хемчег алыры негеттинин турар.

Күжүгет Сендажы болгаш Сарыглар Сергештейнин коданында 1962 чылдың декабрь айдан өгелеп төрүттүнген хураганнар өөрүп кирген. Оларны чемгерер чымчак сиген, сула чок.

Хойжуларның 1963 чылда чагыткан солуинарының акшазын хойжу бригаданың бригадири эш Чыргал чыып алган чоруткан, а хойжулар бо хүннерге чедир чангыс-даа солун албаанар.

Ай дургузунда ыраккы одарларга ийи удаа барып турар бригадалар болза үүгле эмчи дузаламчызы көргүзери, садыглаар болгаш агитация ажылы кылыры-биле кызыгаарлаттынар эвес, ооң-биле кады малчыннарның ажылында, амыдыралында бар четпестерни илередип, ону оперативтиг чайладыр дугайында саналдарын партиянын район комитединиң болгаш райкүүскомнуң улуртукчуларынга илеткеп турар кылдыр чурумчуткан.

Бо эгелээшкинни моон соңгаар улам-на күштелдирип чорудар болза ,малчыннарның ажылдаарынга болгаш амыдыраарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга улуг ужурдузалыг болуру чугаажок.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корреспондентизи.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ БОЛГАШ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНГЕ СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

ДеҢ эргелиглерниҢ аразында баштайгызы

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының девискээри — он чеди миллион километр. Россияның муң-муң хоорайларында болгаш суурларында чүс чээрби миллион кижи чурттап турар. Россия Федерациязының улустары Совет Эвилелинің күүү-шыдалын быжыглаарынга, ооң байлаан көвүдириңге төлептиг үлүг-хуузун кирип турар.

* * *

1918 чылдың январьда, Советтериңің III Бүгү-россия съездизинге Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының тургустунганы чарлаттынган. Ол хостуг нацияларның хостуг эвилелинге үндезилеттингеш, национал совет республикаларның федерациязы (каттыжыышкыны) кылдыр тургустунган.

Россия Федерациязы болза совет бот-эргелеге үндезилеттингеш тургустунган делегейде эң-не баштайгы хөй национал дыг социалистиг күрүне каттыжыышкыны болур. 1918 чылда ооң составында бодунуң төөгүзүнде совет национал күрүне болур чоруун ооң янзы-бүрү хевирлеринге баштай-ла чедип ашкан элээн кам улустар болгаш нацияла р өкитура-биле кирген.

Россия-биле чергелештир Украина, Белоруссия болгаш өске-даа бот-тускайлаң совет социалистиг республикалар тургустунган. В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле 1922 чылдың декабрьда ол республикалар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели кылдыр каттышкан. Ооң бээр эрткен алдарлыг дөртен чылдың ооң бистиң чуруттун бүгү улустары чоокта чаа демдеглеп эрттирген болгай.

Ам ССР Эвилелинің составында 15 эвиледдешкен, 20 автономнуг республикалар, 8 автономнуг областар болгаш 10 национал округтар бар. Оларның иштинден Россия Федерациязында—16 автономнуг республикалар, 5 автономнуг областар болгаш 10 национал округтар шупту хамааржыр турар.

Бистиң хөй национал дыг күрүневистиң бүгү улустары коммунизмче чаңгыс аай найыралдыг өг-бүле болуп базып орар. Ол улуг өг-бүледе улуг-даа, бичии-даа күрүне бүрүзү деҢ болгаш долу эргелиг. Оларны бүрүү-биле ажыглап турар.

ДеҢ эргелиглериҢ аразында баштайгызы кылдыр Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказын адап турар бис. Россияның пролетариады революстуг демиселдің тугун көдүргеш, эрги делегейни дүжүр октаарын хамыкты мурнай баштаан. Бирги Советтер республиказының найысылалы болу берген Москвага, социалистиг нацияларның чаңгыс аай өг-бүлезинің төрүттүнгени чарлаттынган. Амгы он беш эвиледдешкен республикаларның эң улуу, ССРЭ-ниң бүгү үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде эң чугула черни эзелеп турар РСФСР-ниң ажылчы чоннары Төрээн чурттун экономиказының, культуразының көдүрүлүшкүнүге, коммунизм тургузуушкунунга улуг салыышкынны киирип турарлар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга бодунуң илеткелинге эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Бо чылын тарааның садыш алырынга шиитпирлиг салыышкынны Россияның ажыл-ишчилери киирген дээрэин дөмдеглексээн кижи мен. Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 2 миллиард 216 миллион пуд тарааны саткан. Ол дээрге ТК-ның сентябрь Пленумунга чедир чуртка дайын мурнунуң кайы-даа чылында ниитизи-биле белеткеттинген тараадан-даа хөйдүр. Чедип алдынган чедиишкиннер-биле холбаштыр Россия Федерациязының ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирип тур бис».

Россияның Төрээн чуртка чоруткан тараалыг улуг кызыл кожунда тыва тарааның үлүг-хуузу база бар. Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң 1962 чылдагы кайгамчыктыг чедиишкиннеринге холбаштырган СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин, СЭКП ТК-ның РСФСР таллазы-биле Бюрозунуң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырында Тыва АССР-ни база адаан. Күрүнеге тараа садарының хүлээлгезин ол чедиишкинниг күүсеткен.

Бистиң республика эрткен чылын күрүнеге 8 миллион 300 муң пуд эки шынарлыг тарааны азы планда көрдүнгениниң барык-ла 2 миллион хөйну саткан. Ындыг хөй тарааны тыва тараажылар мооң мурнунда кажан-даа белеткевээн.

Ол чедиишкин дээш СЭКП-ниң Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Тыва АССР-ниң өр, хөрээжен колхозчуларынга, совхоз ажылчыннарынга, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглеринге болгаш бүгү ажылчы чонунга түрүктиң ханызындан байыр чедирген болгаш хөй национал дыг совет улустарының акыдыңма өг-бүлезинге бистиң социалистиг чоруут Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга көдээ ажыл-агыйының улам ынайгы көдүрлүүшкүнү дээш олар мурнукузу ышкаш чүткүдүг ажылдаарынга быжыг бүзүрелин илергейлээн.

1962 чылдың күрүнеге эзт, сүт, дүк садарының хүлээлгелерин республика база чедиишкиниг күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүлелериниң колективтери көдүрлүүшкүнүг ажылдап, ниити продукция бүдүреринің чыл планын ажыр күүсеткен.

Россия Федерациязының эң аныяк автономнуг республиказының —Тыва АССР-ниң чедиишкиннери Россияның бүгү улустарының чедиишкиннерин илередип турар. Акы-дунма улустарның дузаламчызы-биле, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги деткимчезиниң ачы-хавыязында Тыва бедик хөгжүлделиг, үлетпүрлүг-колхозчу социалистиг күрүне кылдыр хуулып турар. Ол ам бодунуң өртемденнерлиг, чогаалчыларлыг, композиторларлыг, хөй санныг башкы болгаш эмчи кадрларлыг, үлетпүрүүн болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай өртемниглерлиг, чону бижик-билиглиг республика болу берген.

Ылаптыг чижектериниң бирээзи бо-дур: 1945 чылда Тываның школаларынга 9177 өөреникчилер, 510 башкылар турган, 1962—1963 өөредилге чылында 170 школаларда 40315 уруглар өөренип, 2628 башкылар ажылдап турар. Башкы институту, көдээ ажыл-агый техникуму болгаш училищелер тускай эртемниглерни белеткен турар. Москваның, Ленинградтың болгаш чурттун өске-даа хоорайларының дээди база тускай өөредилге черлеринде Тываның дыка хөй оолдар болгаш кыстары өөренип турар.

СЭКП-ниң Программазында, партияның XXII съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң илеткелдеринде ССРЭ-ниң улустарының аразында национал харылзааларның хөгжүлдезиниң оруктары тодараттынган болгаш эртем өзу-биле үндезилеттинген. Ол чүл дизе, совет республикаларның экономиказының болгаш культуразының улам ынайгы чечектелиишкини, экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү адырларында нацияларның болгаш улустарының бүгү талалыг, улам сырый чоокшулажыышкыны, ССР Эвилелин бүгү хемчеглер-биле быжыглаары, национал күрүне хевирлерин сайзырадгайжыдары болгаш долу ажыглаары болур.

Сөөлгү чылдарының дургузунда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак, кижиге чүүүр чоруктун хоралыг уржуктарын узуткавышаан, эвиледдешкен республикаларның эргелерин дыка калбарткан, балкарларның, калмыктарның, чеченнерниң, ингуштарның, карачаевтерниң национал бот-эргелерин катап тургускан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму эвиледдің болгаш республиканың план органнарының ажыл-чорудулгазын таарыштыр тургузар ажылды эчизинге чедирген. Эвиледдешкен республикаларның болгаш чер-чер органнарының эргелерин калбарткаными-биле улус ажыл-агыйын планнаарынга төпчүткен эгени барымдаалаары улам ынай хөгжүлдени алган. Планнарны тургузары болгаш оларны сайгарары бүрүү-биле республикага онаажыр. Чамдык зоналарда республикалар аразының ажыл-агый органнары тургустунуп турар.

1963 чылдың өгезинде Россияның экономиктиг картазынга чаа өскерилгелер демдеглеттинген. Мурнунда турган 67 экономиктиг районнарның орнунга 24, ооң иштинде Красноярскининң экономиктиг району тургустунган. Үлетпүрнү эргелеп-башкарарынга экономиктиг район бүрүүнде улус ажыл-агыйының төвүлелин тургускан. Ол чорук үлетпүрнү өргелеп-башкарарын улам сайзырапгайжыдар болгаш бүдүрүкчү күштериниң күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүң дугайында партияның шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырарын хандырар.

1962 чылдың декабрь 19—20-де Кремльдің Улуг ордузунга РСФСР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының чедиги сессиязы болуп эрткен. Сессия РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң 1963 чылдагы Күрүне планының дугайында Хоойлуну, 1963 чылга РСФСР-ниң Күрүне бюджедин чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттары улус ажыл-агыйының, сан-хөөнүң байдалын ылаптыг анализтеп көргеш, Россияның чаа улуг сорулгаларын тодаратканнар. Федерацияның планында, бүгү-эвиледдээзинин ышкаш, химияның, радиоэлектрониканың болгаш электроэнергетиканың шапкын хөгжүлдезинче, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын дыка калбартырының хемчеглерин боттандырарынче, чурттакчы чоннуң амыдырал-чуртталгазының деңнелин бедидер болгаш оларның культуразамыдыралының хереглелдерин хандырарын өкижидеринче онза кичээнгей угланган. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 7 хуу көвүдээри көрдүнген. Көдээ ажыл-агыйга 2 миллиард 518 миллион азы 1962 чылдыындан 21 хуу хөй рубль салдынар. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 15 миллиард 300 миллион рубль көрдүнген, ооң 43 хуузу чөөн талакы районнарның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге ажыглаттынар. Республиканың бюджединиң барык-ла деҢ кезии улус өөредилгезинің, кадык камгалалының, эртемнин, культураның, социал-хандырылганың хереглелинге көрдүнген.

Чаа планның күүселдези дээш демиселдин чедиишкини хамыктын мурнунда кижилерден, оларның чүткүлдүг, чогаадыкчы күш-ажылындан, хүннүң болгаш айның онаалгаларын доктаамал долдур база ажыр күүсеткен турар кылдыр ажыл-керекти организастап билириндин хамааржыр.

Россия Федерациязының Курск областының механизаторларының эки эгелээшкини маңаа үлегер-чижек болур. Олар часкы хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын чогуур өйүнде, бедик шынарлыг белеткээр дээш социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ол талазы-биле Бүгү-россияның чарыжын эгелээрин кыйырганнар. Курскининң механизаторлары тракторларын, хөрзүн сайзырадыр машина-чепсектериниң септелгезин март 1-де, тараа болгаш силос комбайннарының, жатказларның болгаш тараа арыглаар машиналарның, ол ышкаш транспорт херекселдериниң септелгезин июнь 10-да доозарын хүлээнген.

Тыва АССР-ниң механизаторлары ол эгелээшкинни деткип, часкы тарылгага чогуур өйүнде, бедик шынарлыг белеткел дээш бүгү-россияның чарыжынга киришкеннер.

Курск механизаторларының чаагай хөрээ чүгле Россия Федерациязының ажылчы чонун эвес, өске-даа эвиледдешкен республикаларны база хаара тудар. Эки өгелээшкин ССРЭ-ниң бүгү улустарынга кезээде үнелеттирер болгаш деткимчени ап турар.

РСФСР-ниң ажылчы чоннары ам Федерацияның Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткенин турарлар болгай. 1963 чылдың март 3—соңгулда хүну кылдыр чарлаттынган. РСФСР-ниң Дээди Совединге 874 депутаттар соңгуттурар. Ооң иштинде Тываның ажылчы чоннунан, чурттакчы чоннун санынга дүүштүр, мурнукузу ышкаш, бир депутат соңгудар. Ынчангаш бо талазы-биле Тываның соңгулда округу (төвү—Кызыл) тургустунган.

Мурнунда соңгулдалар-биле Россия Федерациязының районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суурлар Советтеринге 971437 депутаттар соңгуттурган турган, а амгы соңгулда-биле миллион ажыг депутаттар соңгуттурар. Ол болза дыка хөй районнарны болгаш көдээ Советтерни улгаттыр каттыштырза-даа ындыг болуп турар-дыр. Бо дээрге чоннуң материалдыг чаагай байдалының өскени-биле чурттакчы чоннуң саны база көвүдеп турарын, депутаттарның саны өскен чорук Советтерге чоннуң төлээлеттирилгезинің нормазының көвүдээнин, коммунизминің калбарган тургузуушкунунуң үезинде масса чоннуң боттарындан төлээлеттирген орган—Советтериниң ролюнун улам өзүп турарын херечилеп турар.

Тыва АССР-ге районнарны болгаш көдээ Советтерни улгаттыр каттыштырары база чоруттунган. Мурнундагы Бай-Тайга району Барын-Хемчикке, Эрзин району Тес-Хемге каттышкан. Көдээ Советтер мурнунда 60 турганындан ам 42 апарган. Девискээр талазы-биле Советтериниң саны кызырылза-даа, амгы соңгулда-биле соңгуттурар депутаттарның ниити саны өвөөжевес, харын көвүдээр. Моон мурнунда район Советтеринге 40 депутаттар турган болза, ам хөй нуруузунда-ла 75 болур.

Советтерге соңгулда болза совет кижилерге политиктиг улуг чугула болуушкун болур. Амгы соңгулда кампаниязы бистиң Төрээн чуртувус чеди чылдың бешки чылынче эгелеп кирип турар үеде эгелээн. Ынчангаш бо соңгулда кампаниязы чеди чылдың бешки чылының планын чедиишкиниг күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа улуг көдүрлүүшкүнү болдурар.

Совет Эвилелинде тургустунган социалистиг нацияларның аразында акы-дунма кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы, найыралдыг харылзаалар бистиң чуруттун хөй национал дыг улустарынга коммунизмче оруктап чедиишкиниг, шапкын хөгжүлдени хандырып турар. Коммунизмни тургузарының өндүр улуг сорулгазы Советтер чуруттунуң бүгү улустарын маадырлыг тургузукчу күш-ажылче сорук киирип турар. ССРЭ-де 125 нациялар болгаш улустар совет чоннуң чаңгыс улуг өг-бүлезинің кежигүннери болуп ажылдан, чурттап турар. Ооң бир кеску чижээ—деҢ эргелиг 15 эвиледдешкен республикаларның бирээзи Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының ажылчы чоннарының күш-ажылы болур.

В. ДУБРОВСКИЙ,
СЭКП обкомунуң лектору.

АКТЮБИНСК ОБЛАСТЬ. Мартукскиниң бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң мурнакчы колхозу — Киров аттыг колхоз бүгү хову ажылдарын боттарының күжү-биле чорудуп турар. Бо хүннерде колхоз часкы хову ажылдарынга белеткел ажылдарын доозуп турар. Колхоз төвүнде организастаттынган трактористер болгаш комбайнерлер курстарында 50 эр, хөрээжен колхозчулар өөренип турар. Механизатор кадрларның бо отрядын белеткээн соонда колхоз чайгы ажылдарны үш эзлчег-биле, тодаргайлаарга хонуктун бүгү 24 шагының иштинде ажылды чорудар арганы алыр.

Үш эзлчег-биле ажылдаар чорук механизаторларның өөренип, дыштанып, спорт-биле кичээлдээринге хөй хостуг үени бээр. Колхоз баштаар чер моон соңгаар механизатор кадларны белеткээрин база организастаар.

ЧУРУКТА: Киров аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң механиги Николай Ядров комбайнерлер курузунда кичээл эрттирип тур.

Фотозу Д. КАРАЧУННУУ.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕФОН БЕРГЕ

ТОРГАЛЫГ. «Күш-ажылдың хоегүү» колхозтуң бирги хову бригадазының звенозу тарылга шөлүнде 550 ажыг тонна өдекти чедирген. Оларда ийи «Беларусьту» болгаш ийи автомашинаны быжыглап берген, чемишчидилге сөөртүү улажып турар.

* * *

СУГ-АКСЫ. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында 20 ажыг кижи ийи звено кылдыр үстүп алган, аразында чарыштыр ажылдап турар. Олар 6000 хире тонна өдекти тарылга шөлүнче сөөрткен.

* * *

АРЫГ-БАЖЫ. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының коллективи чүгле сөөлгү хүннерде безин өдек белеткээринге ийи удаа шеф организастаан. Ол ажылда быжыглаан үш звено 800 ажыг тонна чемишчидилгени тарылга шөлүнде чедирген.

* * *

БАЛГАЗЫН. Таңды эргелелиниң чамдык ажыл-агыйларында чемишчидилге сөөртүлгези база организастыг эгелээн. Чижээ, «Совет Россия колхозта 2000 хире, «Революцияның чалбыжы» колхозта 930 ажыг тонна өдекти кукуруза шөлүнде сөөрткен.

* * *

ЧАА-ХӨЛ. «Найырал» совхозтуң тараажылары үш звенону организастаан. Соңгулда хүнүнге уткуштур 20 муң тонна өдекти белеткеп сөөртүр дээш ажыл улам калбарып турар. Баштайгы хүннерде безин беш муң ажыг тонна өдекти тарылга шөлүнде чедирген.

Мурнуку одуругда

Тыва даг-дүгү комбинаттың тудугжулары, бергелери шыдажып эртпишаан, ажылдың фронтузун улам калбартып, хүн бүрү чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Даг-дүгү арыглаар фабриканың, электри станциязының, механиктиг баазының болгаш элээн каш кол чуртталга бажыңнарының тудуглары багай эвес темпиде үргүлчүлеп турар.

Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер, планныг онаалгаларны хуусаа бетинде эки шынарлыг күүседир дээш ажыл-иш бүгү участоктарда хайныгын турар. Ийиги тудуг участогунуң коллективи эрткен чылын хожудаңгай бригада турганындан, ам мурнуку одуругда көдүрлүп үнген. Ол болза ажылды шын организастаанын, кижилер ортузунга кижизидилге болгаш массаполитиктиг ажылды экижиткенин херечилеп турар.

Тудуг участогунда күчүлүг механизмнер улам-на немежип, чаа бригадаларны организастап турар. Коммунистиг ёзу-биле ажылдап өөренирінин чарыжын комсомолчу Ахметовтуң аныяктар бригадазы хамыкты мурнай эгелээн.

Эш Ахметовтуң бригадазы организастаттынганының баштайгы айы —декабрьның будурулге планын 140 хуу күүсеткен. Олар бо чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп база бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Амгы кылып турары хлеб заводунуң тудуун чоокку үеде ажыглалга киреринге бригада улам сорук киргеп ажылдап турар.

Месткомнуң хуралындан

Респотребсоюзтуң баштаар черинин чанында месткомнуң отчёт-соңгулдалыг хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ол месткомда респотребсоюзтуң баштаар черинің коллективи, садыг-кооперация училищезі болгаш № 5 уруглар садының коллективи кирип турар. Мында профөвилелиниң 145 кежигүннери бар. Месткомнуң ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди местком даргазы эш Назаров кылган. Илеткелден илерээни болза эрткен чылын респотребсоюзтуң баштаар черинің коллективинің ажылчын, албан-хаакчылары республиканың садыг организацияларының бараан саарылгазының планын 102,3 хуу, ооң иштинде үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,6 хуу, хөй-ниитинің чемненилге черлерініҢ планын 109 хуу күүседиш, орулгаларының планын 115 хуу күүседиринге боттарының организакчы ажыл-чорудулгазын көргүүкеннер.

Хөй-ниитинің чемненилге черлери карылга чок, орулгалыг ажылдаан. Ындыг болза-даа коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Арагалаар, прогулдаар чоруктарны чамдык ажылдакчылар кылып турар. 1962 чылда ниитизи-биле 12 ажыл хүнүнде прогулдаан болган. Прогулщиктериниң, арагачыларының аразында партия кежигүнү эш Намзың болгаш Утев суглар база бар. Ооң ангыда, килдистер эргелекчилери Монгуш Биче-оол болгаш Михаил Кудрявцев олар база арагалап, прогулдап турганнар. Прогулщиктер болгаш арагачылар-биле респотребсоюзтуң администрация чери, местком багай демисежип турар. Кадрлар орту зунга кижизидилге ажылын коллективте багай тургускан. Месткомнуң даргазы чыл иштинде үш катап халашкан. Бо чорук респотребсоюзтуң коллективинге кадрлар ызыртынмайын турарын айтып турар. Отчёттуг чылдың иштинде местком профөвилел кежигүнүге чүгле 14 кижини киирип алган. 1962 чылда профөвилел кежигүннериниң ниити хуралы чүгле 5 катап болган. Местком лекция, беседаларны кончуг ховар организастап турар. Чыл иштинде чүгле 5 лекциялар болган.

Ооң ыңай, местком коллективте күш-ажылдың чурумун үреп турар чоруктар-биле демисешпейн турар. Чижээ, таңнылдар болгаш кочегарларны 12 шак иштинде ажылдадып турар чоруктарга местком удурланмайн, чөпшээрежип келген.

Төп аппараттың ажылдакчыларынга чылдың эзлчеглиг шөлээкин бергеш, 2 — 3 хонганда кыйгыртып ап турар чоруктар чаңчыл болган. Ажылчын, албан-хаакчыларың чурталга амыдыралынга багай сагыш салып турар. 1962 чылда эмчи бюллетени алганы дээш төлөөн акша түүү 2104 рублей болган. 1962 чылда 96 квартираларны септөөр планныг турган, чүгле 76 квартираларны септөөн. Ам 14 тускай өртемниглер чурттаар бажың чок болуп турар.

Коллективте культура-массалыг ажылдар кедергей сулараан. Эрткен чылдарда респотребсоюзтуң клубунга турган бот-тывынгыр уран-чүүл бөлүүмнери ам ажылдавайн турар. Спорт ажылы чүгле шыдыраадан өскези чорувайн турар.

Месткомнуң сан-хөө байдалы базала кадык эвес. Сметадан ажыр 900 рубльди чарыгдаан. Спорт хереклери болгаш акша-хөрөнгинин чарыгдалдарының шынзыдар документилери месткомда чок болган.

Чамдык профөвилел кежигүннери боттарының эрге-дужаалын ажыглап алган кооперацияның акша-хөрөнгизин чурум үреп ажыглап турар. Чижээ, респотребсоюзтуң баштаар черинің сан-хөө талазы-биле оралакчызы эш Сидоркин респотребсоюзтуң кассазындан 1500 рубльди 3 чыл хуусаалыг чөлгеге ап алган, бодунга чиик автомашина салып алган.

Хуралга санал берген эштер Санчай, Полат, Кузьмин болгаш өскелердаа месткомда бактаап турар коллективтерде культура-массалыг ажылдарның баксыраанының чылдагаанарын илередип, моон соңгаар ол ажылды экижидериниң арганарын айытканнар.

И. ТОРЖУ.

Солун болгаш өөредиглиг

Барын-Хемчиктің Хөнделен 8 чыл школазы өөредилге чылының бирги чартында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга эки түннелдерни чедип алган. Өөредилгенин шынары 1-ги улудунда турганындан 2-ги улудунда 6 хуу ажыг бедээн. Ортумак, багай өөреникчилерниң саны эвээжээн. Бирги улудунда 5 кончуг эки, 23 ударник өөреникчилер турган болза, ийиги улудунда 9 кончуг эки өөреникчи, 45 ударник четкен. Бо бүгү болза башкылар коллективиниң ажылының эки чедиишкини-дир.

Школада институтту чаа доосканнар-даа, 10 — 20 чыл ажылдаан дуржулгалыг башкылар-даа бар. Аныяк башкылар Татьяна Сарыглар, К. Спар-оол, Арбылдай болгаш дуржулгалыг башкы А. А Ооржак олар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга билиин болгаш күүүн харам чокка берип турары-биле чонга мактаныр турарлар.

Өөреникчилерге янзы-бүрү темаларга кежээлер организастаарынга башкыларының комсомол эге организациязының секретары К. Спар-оол, аныяк кижизидикчи башкы Алдын-оол, башкы Анзат болгаш өскелердаа идепкейлиг киржип келгеннер. Ылаңгыя «Эки аажы-чаң», «Ырылар», «Танцы» кежээлери солун болуп эрткилээн.

Школада организастап турар кежээлерни солун болгаш өөредиглиг эрттирери-биле аңаа: «Чаа үүүлдер билип алыр минуталар», «Делегейде — бөгүн», «Коммунистиг билиишкиннер» чергелиг темаларны, чугааларны ол кежээлерге тускайлаан. Аңаа допчу дыңнадыгларны башкылар болгаш үстүкү класторларың өөреникчилери кылып турар.

А. ДОПЧАА.

Кол эртемнерден аңгыда

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кижи, ылаңгыя аныяк салгакчылар дугайында, оларның культуразын, билиин улам бедидер дугайында улуг кичээнгейни салып турар. Школаларда өөредилгени амыдырал-биле холбаштырбышаан, сөөлгү үеде башкылар боттарының билиин улам бедидеринче түткүлү илередип турар. Дээди өөредилге черлериниң, ооң иштинде Кызылдың пединститутунуң заочниктери башкылар бистиң республикада дыка хөй, а чамдыктары очно өөренип турар.

Кызылдың пединститутунуң эге класстар факультетинде элээн хөй башкылар өөренип турар бис. Кол эртемнеривистен аңгыда: музыканы, ырыны, чурулганы, күш-ажылды база өөренип турар бис. Даараныла кичээлин Татьяна Павловна Волкова билдилиг башкылап турар.

Баштайгы кичээлдерге: пасту түүдеп кылырын, даараныла машинаазын канчаар ажыглаарын, материалдың кандыг хепке таарыгын болгаш оны шын быжарын база эки шынарлыг даараарын өөренген бис. Дараазының кичээлдериниге практиктиг ажылдар улашкан.

Бистиң факультеттиң студентилери ам хенти быжып, даарап турар апарган. Хөрээженнерден В. Чылбак, Б. Анчымаа, З. Бичи, Б. Тевек, оолдардан Д. Айыш-оол, С. Сүтежик, Н. Дажынмай олар мергежилдиг өөренип тирар.

Татьяна Павловна чүгле бистиң факультетти башкылап турар эвес, ооң-биле кады институттуң башкыларын, ажылчыннарын ол талазы-биле база өөредип турар.

М. ДАМДЫН.

Мурнакчы садыгжы

Шагаан-Арыг хоорайның идиктер садыында бараннарны көрүштүг, таарымчалыг кылдыр делгээн. Садып алыкчылар аңаа хайыныг турганнар. Идиктерни тус-тузунда делгеп каан, ооң өртектери тода бижиттинген.

— Бистиң көдээ садыывыска кидис идиктер ховар баргылаар, мында даарге оваа чүве-ле-дең, — дep, колхозчу Д. Анай-оол чугаалай-дыр.

Идиктер садыының эргелекчизи Екатерина Никифоровна Дерягина чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар. «Эң дээре садыгжы» деп вымпелди ийи чыл ажыг тудуп келген. Эш Дерягина садып алыкчыларга эвилен-эңдек, оларның сонуургаан айтырыын чайжок кадында-ла тайылбырлап турар.

Ол, ук садыгны дөрт чыл бурунгаар хүлээп алган. Екатерина Никифоровна бодунуң планныг онаалгаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. 1962 чылдың бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде — декабрь 5-те күүсеткен.

Садып алыкчыларының негелдезин доктаамал хандырар сорулга-биле үе-үениң байдалынга, чоннуң хереглелинге таарыштыр идиктер аймаан четчири-биле чагыдып ап турар. Эш Дерягина чүгле күш-ажылчы чедиишкиннери-биле кызыгаарлаттынмайн, бодунуң политиктиг билиин бедидип, райпо чанында организастаттынган полит-бөлүмде идепкейлиг өөренип турар. Бөлүмге садыг экономиказының янзы-бүрү темаларындан аңгыда, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин база өөренген.

Районнуң садыгжылары төөгүлүг чеди чыл планын амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш чарышка киришпишаан, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, азы шалыпчылары деп бедик атты төлептин-биле чедип алыр дээш база күжениишкиниг ажылдап турарлар. Оларның аразында идик садыының эргелекчизи Екатерина Никифоровна Дерягина база бар.

Ооң күш-ажылчы бедик көргүзүглерин, идепкейлиг хөй-ниитичи чоруун, өөредилгеге чүткүлдүүн көргеш, ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозундан садыгжы Екатерина Никифоровна Дерягинага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган чарышка эш Дерягина база киржип, ай болгаш квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирин хүлээнген.

А. ДОНГАК.

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛЫР

Бодун көөрге дыка бөдүүн, идик-хевинде үс сиңе берген, улуг, шыырак мага-боттуг аныяк кижи өөрүшкүлүү кончуг бажыңымга кирип келди. Мендилешкеш мээң-биле чугаалажы берди:

— Силерден бир-ле чүве айтырайн, дузалажып берип көрүнерем, башкы.

— Эки-дир, харылап бээр мен, чүл ынчаш? — дидим.

— Т-Д. П-Б суг дээн ышкаш үжүктерни сөстүн ортузунга шын бижиирин эки ылгаштырбас-тыр мен.

Айтырыгның чугулазын билгеш тайылбырлап-ла эгеледи. Кылыраашка ол ыыткыр, дүлей ажык эвес үжүктер ортузунга кирген элээн каш сөстерни бөлүктер аайы-биле бижээш, оларга кандыг таварылгада ыыткыр азы дүлей ажык эвес үжүктер-биле эгелээн кожумактар бижиирин тайылбырладым. Ооң соонда ол боду демги үжүктү (малдар, куштар) болгаш өске-даа сөстерни бижип эгеледи. Үлегерлээн сөстериниң сөөлгү ажык эвес үжүктери дүлей дыңналыр таварылганы тайылбырлап (гаражтар, клубтар) бербишаан, ол ышкаш сөстерни бижиринің мергежилгелерин кады кылдывыс.

Ол—«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында аныяк тракторист Очурчап Чингин-оол-дур. Ол, Кызылдың механизация училищезин доосканы, чазаныр база билир, ырларынга улуг сонуургалдыг кижи.

Чингин-оол партия кежигүнүнге кандидатка кирер деп турар болду. Ээлүүг-ла чүткүлдүг, бергеге торулбас эр-дир деп, чоргаарал-биле бодаан мен. Ол күзээнин чедип ап шыдаар.

С. ӨПЕШ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Совет-япон садыг харылзааларынга

ССРЭ-биле Японияның аразынга садыг талазы-биле чугаалажыышкыннар чедиишкинниг доозулган. Совет-япон садыгның дүрген өзеринге идиглиг болуп, дыка ажыр күүсеттинген өзүнүң баран саарылгазының болгаш төлелгелериң дугайында үр хуусаалыг баштайгы дугуржулганы боттандырганының түңнелдерин ол чугаалажыышкыннарның чорудулгазына талалар үндүрген болгаш ССРЭ биле Японияның аразынга 1963 — 65 чылдар үезинде бараан саарылгазының болгаш төлелгелериң дугайында чаа дугуржулганы чарарын дугуржуп алганнар.

Садыг талазы-биле үр хуусаалыг чаа дугуржулга совет-япон садыгны улам ыңай өстүреринге эки үндезинни салып турар.

Ыяш материалдарын, нефтини болгаш нефть продуктуларын, шойну, консталыр хемүрүү, хром болгаш марганец рудаларын, калий дузун, даг-дүгүн, химикаттарны болгаш эм аймаан, а ол ышкаш янзы-бүрү машиналарны, дериишкиннерни болгаш өске-даа бараннарны ССРЭ-ден Японияже чорудуп бээрин бот-бодунга чорутчуп бээр бараннарның дугуруштунган даңзызында баш удур көрүп турар.

Танкерлерни болгаш кургаг үүве үүдүрер судноларны, балын тудар болгаш тускай судноларны, эжиндирип чоруур краннарны, өске-даа өдүрлүр транспорт херекселдерин, дериишкиннерни, машиналарны болгаш электроннуг техниканың кылыышкыннарын бүдүреринге хереглээр аппараттарны, целлюлеза-саазын, химия, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглээр дериишкиннерни, металл кезер станоктарны, электроннуг микроскоптарны болгаш приборларны, дериишкиннериң база машиналарның өске-даа хевирлерин, а ол ышкаш штапельдиг волокнону, кылымал торгу үүлүү, транспортёрга хереглээр быжыг лентаны, кордтуг пестү, кара металлдарның прокадын болгаш хоолайларны, янзы-бүрү химикаттарны болгаш өске-даа бараннарны Японияның Совет Эвилелинче чорудуп бээрин баш удур көрүп турар.

ССРЭ биле Японияның аразынга бараан саарылгазын ниитизи-биле болгаш ол ышкаш бот-бодунга чорудуп бээр кол-кол бараннарның хөй нуруузунуң талазы-биле улам ыңай өстүрерин дугуржулга баш удур көрүп турар.

ССРЭ-ниң Ыраккы төөн чүк районнары-биле Японияның аразынга садыглажылга дугайында тускай дугуржулганы чарар дугайында дугуржуушкун база чедип алдынган.

ССРЭ биле Японияның аразынга 1963 — 65 чылдар үезинде бараан саарылгазының болгаш төлелгелериң дугайында дугуржулгага ат салыры, чедип алдынган дугуржуушкунну ёзугаар февральдың эгезинде Токиога болур.

Садыг талазы-биле совет-япон чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг доозулган чоруу ССРЭ биле Японияның аразынга бот-бодунга ажыктыг садыгны улам ыңай хөгжүдеринге, ийи чурттарның аразынга бот-бодун билчир чорукту болгаш чаагай кожа-хелбээчи харылзааларны быжыглаарынга идиглиг болур.

(СЭТА).

ЧАА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

КАИР. (СЭТА). Йеменнин Араб Республиказынга удур белеткеп турар чаа өнчүк-чөңгээниң дугайын неделяда бир удаа үнер «Роз эль-Юсеф» солун дыңнадып турар. Барыын Германиядан боо-чепсекти болгаш шериг материалдарын америк болгаш англи самолёттарга чүдүргеш, Сауд Аравиязында эккеп турар деп ол солун бижээн. Аденче болгаш бодунун Мурнуу-арави протекторатларынче Англия чаа шериг кезектери чоруткан. Сауд шериг-агаар күштеринге ужудукчудар элзидип турарының дугайында дыңнадыглар францыз болгаш бельги солуннарга көстүп келгилээн.

Сауд принц Фейсал Дахранда шериг базазын хөлезилээр дугайында дугуржулганы катап эгелээрин Каттышкан Штаттарга саналдаан деп солун оон ыңай айтып турар.

Даштыкы парлалганың допчулалы

«Эспанья популар» солуннуң редакциязының айтырыгларынга Н. С. Хрущевтуң харылары даштыкы парлалганың кичээнгейин хаара туду-туп турар. Испанияның чагырыкчы бөлүктери, чурттуң девискээрин америк базаларга тывыскаш, Испанияга аажок улуг айыылды тургузуп турар дугайында Совет чазактың баштыңының сөстерин англи «Дейли экспресс», француз «Фигаро» болгаш парлалганың өске-даа органнары онзалап айтып турар. Француз күрүне ажылдакчыларының Мадридке чораанының дугайында, а ол ышкаш ам болур испан-америк шериг чугаалажыышкыннарның дугайында информацияны солуннар парлап турар.

«Ниити рынокка» Англияны киирер дугайында Брюссельде чугаалажыышкыннарның катап эгелээни бүгү даштыкы парлалганың ниитизи-биле делгеренгей бижип турар темазы болуп турар. Атлантика блоктун киржикчилери чурттарның аразында чөрүлдээлериң кедергей чидиглегенин айтып турар бүгү айтырыгларны солуннарның тайылбырларында бижип турар. Брюссельде чугаалажыышкыннарның эки үре-түйнелдиг болуру чөгенчиг-ле боор деп бодалды Англияның, Францияның, АКШ-тың болгаш өске-даа чурттарның парлалгазы айтып турар. Брюссельде «барык-ла хөөржүдүлгениң байдалы нептерээн» — деп Вашингтоннуң «Стар» деп солунунуң Брюссельде корреспондентизи бижээн. Корреспондентиниң бодалы-биле алырга, «ниити рынокка» Англияны хүлээп алырының перспективалары муңгаранчыг, чүге дээрге брюссель чугаалажыышкыннарына удур атакдаар деп Францияның шиитшири чаныш чок болуп турар ышкаш-тыр.

«Вашингтон пост энд таймс геральд» солун Кеннединиң даасканын ёзугаар бөлүк сенаторларның чогаатканы илеткелиниң дугайында дыңнадыгны бирги арынга парлаан. Бир эвес барыын-европа күрүнелер «Европаның камгалалының талазы-биле үүргениң хөй кезиин» боттарынга алырындан ойталаарын үргүлчүлээр болза, Европада америк политиканы үндезини-биле катап эде көөрүн илеткелдин авторлары саналдап турар.

Президент Кеннединиң планнап турары үндүүрүлгени чиигедирин чырыткан бодунун чүүлүнге «Нью-Йорк геральд трибюн» солуннуң тайылбырлакчызы Д. Лоуренстиң минип бижээни болза: бо хемчег американнарның хөй нуруузунга кандыг-даа ажыктыг чүүлү бербес.

Японияның «Асахи» солунунуң мурнуку чүүлүнге бижээни: «ниити рынокка» Англияны киирериңге де Голльдуң кызымаккай удурланып турары база ынчангаш АКШ-тың планнарының күүселдезинге моондактап турары-биле холбаштыр АКШ Европага хамаарыштыр бодунуң политиказын шыңгыы эде көөр ужурга таварышкан.

Ядролуг шенелделерни хоруур дугайында ССРЭ-нин, АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилериниң ам чорудуп турар чугаалажыышкыннарын англи болгаш америк парлалга тайылбырлап турар. «Санди таймс» деп англи солуннуң бодалы-биле алырга, чугаалажыышкыннарның амгы үе-чадазында «ажып эртинмес чамдык моондактар ам-даа бар болуп турар». Чер иштинге ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында Ак бажынның медеглелин «Нью-Йорк таймс» солун АКШ-тың чаагай күзелиниң илереги кылдыр көрүп турар. Ынчаарга хайгаракчыларның бодалы-биле алырга, ол дээрге чугаалажыышкыннар буурап дүшкен таварылгада харыысалганы АКШ-тан чайладыры-биле баш удур кылган кажарлаашкын-дыр деп ол солун бижээн.

Японияның порттарынга хостуг чоруур эргени суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемелерге тыпсырын, АКШ-тың негээн дугайы-япон солуннарның бөгүнгү кол темаларының бирээзи болуп турар.

Индия Республиканың хүнү-биле холбаштыр байырлалга кол кичээнгейни Индияның найысылалының парлалгазы угландырып турар. Индий удуртукчуларга Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев оларның чоруткан байырлыг чагааларының дугайын солуннар дыңнадып турар.

Кубага удур калчаараашкынны база катап өскүдүп үндүрерин оралдажып турар АКШ-тың дайынзырак бөлүктериниң айыылдыг үүлгедиглерин Варшаваның «Жолнеж вольности» солуну мурнуку үүлүнге чырыдып бижээн.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының таарымчалыг ажылын хандырар дээш, хар халапка удур ажылчы чоннарның эрес-маадырлыг болгаш чедиишкинниг демиселиниң дугайында чурттуң бүгү булуннарындан кээп турар дыңнадыларны Болгарияның «Работническо дело» солуну парлап турар.

АКШ-тың негелдези-биле

ТОКИО. (СЭТА). Японияның даштыкы херектер министерствозу суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемелерни Японияның порттарынче киирерин негээн АКШ-тың негелдезинге чөпшээрешкен.

Министерствозунуң парлап үндүрген дыңнадыында айтып турары болза министерство ол дугайында негелдеңи АКШ-тың Японияда элчини Рейшауэрни дамчыштыр алган.

Японияның даштыкы херектер министерствозу болза бодунуң бергеи чөпшээрелин суг ишти-биле чоруур ол хемелер атомнуг чепсек-биле чепсегленмээн дээр чүве-биле болгаш олар ам безин Окинаваның база Тайваньның порттарында чоруп турары-биле чылдактап турар.

15 хонукта чагган

ТОКИО. (СЭТА). Хонсю ортулуктун барыын талакы эринге хар барык 15 хонукта соксаал чокка чаап келген. Харның кылыны ийи метр ашкан, а Фукуи префектураның районнарының бирээзинде харның кылыны 4 метрден ашкан. Эриктин төөгүзүнде ындыг кылын хар 80 ажыг чылдарда болбаан.

69 кижи өлген, чүс ажыг кижи балыгланган болгаш ис чок читкен, 1500 чыгам бажыннар үрелген— чурттуң төөгүзүнде эн-не кылын харның түңнели ындыг болган. Бүгү барыын талакы эриктиң барык шупту-зунда демир орук болгаш автомобиль харылзаазы үзүлген. Дыка хөй поездилер чедер дээн черинге четпейн орукта тургулапкан. Ол поездилерни хардан уштуп алыр болгаш демир оруктарнын харын аштаары-биле чурттуң өске районнарындан демир орукчуларны Симанэ, Ниигата, Фукуи, Исикава болгаш өске-даа префектураларже чоруткан. Аъш-чемни болгаш кывар үүлүү чедирип бээри-биле тускай отрядтарны олче база чоруткулаан.

Раскының чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Улустар аразының айтырыгларының талазы-биле өлүүн каш кол америк хайгаракчыларга АКШ-тың күрүне секретары Раск чүве чугаалаан. Оон чугаазын «Нейшнл бродкастинг систем» деп, телевизие компаниязы дамчыткан.

Ядролуг шенелделерни хоруугаарының перспективаларының дугайында айтырыгга харыылавышаан, Раскының чугаалааны болза: ядролуг шенелделерни хоруугаар дугайында дугуржулгага хамаарыштыр Совет Эвилели-биле дугуржуушкунну чедип алырынга АКШ идеген турар. Ындыг дугуржулга контрольдуң үре-түңнелдиг хемчеглерин баш удур көрген турар ужурлуг.

Ындыг дугуржулганы чедип алырының оруунга чаа шаптараазыннарны тургуспушаан, күрүне секретары болза Совет Эвилелиниң саналдааны чер-черге чорудар ийи-үш инспекциялар чедишпес дээр аянныг кылдыр бадыткаан.

Раск чугаазының алаян кезиинде НАТО-да чидигленип турар чөрүлдээлер дугайында айтырыгларны харылаан. Барыын-европейжи чурттарның аразынга, а ол ышкаш Барыын Европа биле АКШ-тың аразынга «ыяк харылзаалар» катап тургустунар дээрзинге идегелин Раск илереткен болгаш НАТО-нуң күштерин улам-на күштелдиреринче кыйгырган.

ВОЛГАГА ТУЛЧУУШКУННУҢ 20 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

ВОЛГАГА УЛУГ ТУЛЧУУШКУН

КИНО

«Сээн ачаң, акы-дуңмаң, эжиң, кижиде эң-не үнелиг — амыдыралын харам чок берген черже куду мөгей, мөгей эш!»—Ада-чурттуң Улуг дайынының хүннеринде Волгага маадырлыг тулчуушкунуң дугайында чугаалап турар. «ВОЛГАГА УЛУГ ТУЛЧУУШКУН» деп документалдыг фильм мындыг сөстер-биле эгелээр.

1941 чыл. Совет улус тайбың күш-ажылды тургузуп, чырыткылыг амыдыралдың аас-кежиинде чурттап, кижи бүрүзү-ле бо улуг чаагай херекке бодунуң үлүг-хуузун киирип турган ол үеде, фашистиг Германия бистиң Төрээн чуртувусче халдаан. Төрээн чурт дээш партияның, совет улустуң хыйгы-сөзү, ооң чаңгыс кижи дег күзел-соруу Ада-чуртун камгалаан хамааты бүрүзүн хей-аът киирген.

Волганың ол улуг хоорайы (амгы Волгоград) тулчуушкунуң бүгү-ле үелерин: хоорайже баштайгы агаар халдаашкынын, камгалал шугумнарының тудуушкунун, улусчу ополченниериң отрядтарының тургустунуп, чоннуң дайын чок черлерже атказрлап чоруп турарын, хоорайга каржы-дошкун тулчуушкуннарны, дайзының шериглериниң чылча шаптырганын болгаш туттурганнарының колонналарының чоруп турарын, адак сөөлүнде, тиилелгени байырлаан митингини бо фильмде көргүскен.

Сентябрьның эгезинде немецтер хоорайже шургуп кирер аргалыг болганнар. Ону штурмнаары-биле немец-фашистиг командылал бодунуң эң дээре шилиттинген кезектерин чоруткан. Оларның кол дөзү — 6-гы армия турган. Ону генерал, сөөлүнде фельдмаршал болган Ф. Паулюс командылап турган. Дайзын хөй санныг шериин, шеригниң хөй чепсек-техниказын хоорайже угландырын чорудуп, баштайгы чедиишкиннерге оларның чоргаарланын турганын фильмден көөр бис. Дайзын хейле элекке байырлаар бодаан. Бистиң маадыр чонувустуң күш-күчүзүнге оваар шыдашпаанар. Хоорай күш-ажылчы амыдыралы-биле чурттавышаан турган.

Волага болган тулчуушкунга фронт болгаш армия командылакчылары, Шериг Чөвүлелиниң кежигүннери база штаб начальниктери эрге-хүлээлгелиг болуп киришкен, алдар-сураглыг шериг начальниктериниң дайынчы ажылхерээн документалдыг фильмде элээн делгеренгейи-биле көргүскен. Ылаңгыя фронт командылакчызы А. И. Еременконуң болгаш фронтунуң Шериг Чөвүлелиниң кежигүнү — партияның Төп Комитединиң политбюро кежигүнү Н. С. Хрущевтуң хүн бүрүде дайынчы ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар болуушкуннар төөгүге улуг үнелиг.

Тулчуушкунуң ёзулуг маадырларын: солдаттарны, командирлерни, политажылдакчыларны фильмде реалисчи ёзу-биле көргүзүп турар. Оларны легендарлыг армияларының командирлери В. И. Чуйков, М. С. Шумилов, каттыжыышкыннарның командирлери Л. Н. Гуртьев, С. Ф. Горохов, Н. Ф. Батюк, А. И. Родимцев болгаш өскелер-даа командылап турган.

Партияның кижизиткени, маадырлыг совет кижилериниң коргар чүве чок эрес-дидим демиселин фильмден көрүп ора, кижиниң сеткил-сагыжы чаягаар-ла хайныгып кээр! Маңаа чижек кылдыр, фильмден бир таварылганы ап көрээл. «Сержант Павловтуң бажыңын» улуг эвес гарнизон ийи ай иштинде камгалап келген. Сиай пер Василий Зайцевтиң, ужудукчу Василий Евремовтуң, адыгжылар Алексей Ващенконуң болгаш Николай Сердюковтуң база өскелериниң-даа портреттери экранга көстүп кээр.

Маадыр-хоорай дайзының хөй санныг дивизияларына удур демиселге шыдажып турган. Од-ла үеде, дайзынны бүзээлеп, ону узуткаарының тодаргай планын партияның Төп Комитеди болгаш Дээди командылаадың төлээзи тургускан. Бирги чергениң техниказы-биле чепсегленген курлавыр шериглер Волганың эриктеринге кээп эгелээн. Оларның боо-чепсээн ыраккы тылга кылып, бүгү чурт Волгага совет шеригниң тиилелгези дээш ажылдап турган.

Генералдар Н. Ф. Ватутин, А. И. Еременко, К. К. Рокоссовский оларның командылаан бистиң үш фронтуларывыстың шавар халдаашкынының оперативтиг картазы экранга шимчеп үнген ышкаш, көстүп кээр. Бистиң дайынчыларывыстың күжү шак бүрү дыңзып орган.

Бодунуң бүзээлеттирген бөлүктерин камгалаар сорулга-биле гитлержи командылал фельдмаршал Манштейнге командылаткан «Дон» деп бөлүк армияларны тургускан. Фашистиг шериглериң ол күштүг бөлүктери-биле генерал Р. Я. Малиновскийниң 2-ги гвардейжи армиязының чидиг удурланыышкынын фильмде көргүскени совет шеригниң күштүүн, чижеглээр чүве чок эрес-дидимин айтып турар. Ол үе болза дайзын-биле демиселдиң эң-не чугула участогу болган. Кинохроника тырттырыкчылары аңаа Н. С. Хрущев биле Р. Я. Малиновскийге ужуражы бергеш, оларны тырттырган. Бистиң шериглеривис Манштейни тиилээн.

Совет командылалдың кижиге ёзулуг-ла ынакшылдыг чорукту көргүзүп, артык хан төгүүшкүнүн болдурбас дээш, ак тукту туткаш, дайзының дүжүп бээриниң дугайында ультиматум-биле ооң лагеринче төлээлериниң чорупканын көргеш, көрүкчүнүң сеткили хайныкпас арга чок. Ынчалза-даа фашистиг генералдар оон ойталаар. Ынчаар орта дайзынче совет артиллерияның огу куттулуп-ла эгелээр... Ынчангаш дайзын шыдашпайн, дүжүп бериишкиниң ак туғун көдүрүпкен. Бо болза фильмде эң-не күштүг черлериң бирээзи.

Немец-фашистиг шериглер Волгага ынчаар тиилеттирген. Ооң соонда маадырлыг хоорайга болган, тиилелгениң митингизинге эш Н. С. Хрущев партияның болгаш Совет чазактың мурнундан тиилекчилерге байыр чедирбишаан, дайзынны бүрүнү-биле чылча шаварынче оларны кыйгырган.

А. СЫЫН-ООЛ.

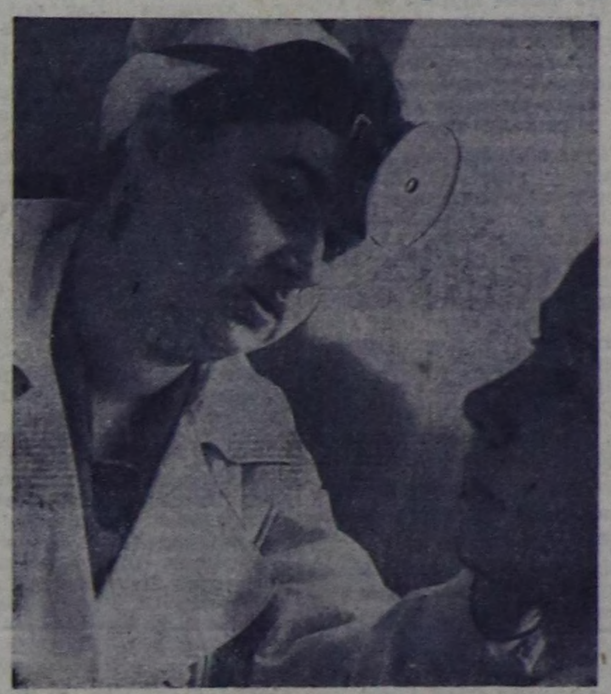

Вера Иосифовна Рыбакова—Волгоград дээш тулчуушкунуң киржикчизи. Ол ам Волгоградтың № 15 уруглар садында эмчи болуп ажылдап турар.

Чурукта: В. Рыбакова бичин уругну шинчип олур.

Фотозу С. Курунниниң.

ШПИОН ТУРЛААН УЗУТКААН

ГАВАНА. (СЭТА). Кубага шпион болгаш үрегдекчи ажыл-чорудулганы аайлап таарыштырарының төптери болуп турган, Ориент можуга ийи контрреволюстуг бөлүктери күрүнеңиң айыыл чок чоруунун органнары узуткап чок кылган.

Бөлүктериң бирээзи АКШ-тың төп разведка эргелелинин шуут удуртулгазы-биле хөделип турган, өскези Гуантанамода америк шериг-далай базазының командылалы-биле холбашкан турган.

Туттурган контрреволюсчулардан хөй санныг боо-чепсекти, частыр будүмелдерни, а ол ышкаш радио хүлээп алыр болгаш радио дамчыдар аппаратураны хунаап алган.

Ол шпион-үрегдекчи төптер ботбодундан хамаарылга чокка хөделип турган, ынчалза-даа байысаалгага оларның удуртукчуларының өчээни-биле алырга, ийи төптериң эчис сорулгазы чаңгыс, а чогум-на: шериг черлериниң болгаш шериг шимчээшкининиң база шериг техниказының дугайында медээлерни чыыры, контрреволюстуг дээрбечилериң ажыл-чорудулгазын угланшиглээри болгаш оларга дуза көргүзери, революцияга бердинген кижилерни өлүрери болгаш контрреволюстуг пропаганданы чорудары, Кубаже чаа халдаашкынга белеткениři турган.

АКШ-тың негелдези-биле

ТОКИО. (СЭТА). Японияның даштыкы херектер министерствозу суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемелерни Японияның порттарынче киирерин негээн АКШ-тың негелдезинге чөпшээрешкен.

Министерствозунуң парлап үндүрген дыңнадыында айтып турары болза министерство ол дугайында негелдеңи АКШ-тың Японияда элчини Рейшауэрни дамчыштыр алган.

Японияның даштыкы херектер министерствозу болза бодунуң бергеи чөпшээрелин суг ишти-биле чоруур ол хемелер атомнуг чепсек-биле чепсегленмээн дээр чүве-биле болгаш олар ам безин Окинаваның база Тайваньның порттарында чоруп турары-биле чылдактап турар.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СУДУНУҢ ПЛЕНУМУ

РСФСР-ниң Дээди судунуң өөлчеглиг пленуму чоокта чаа болуп эрткен. «Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаар болгаш ниитилелге удур маңгысталчак амыдырал-биле чурттап чоруур кижилерге удур демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың май 4-теги чарлыкын судларның боттандырып турарының практиказының дугайында РСФСР-ниң Дээди судунуң даргазы Л. Н. Смирновтуң илеткелиниң талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

1961 чылдың май 4-теги чарлыкты боттандырып эгелээн үезинден бээр хөй-ниити-биле кады администрация органнары маңгысталчак идегеттерни илередир болгаш оларны ниитилелге ажыктыг күш-ажылче хандыдып киирер талазы-биле элээн ажыллы кылганын пленум демдеглээн. Шаанда ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылбайн база ниитилелге удур маңгысталчак амыдырал-биле чурттап чорааны илереттинген кижилериң хөй нуруузу чарлыктың үнгениниң соонда ажылдап эгелээн. Ниитилелге удур маңгысталчак амыдырал-биле чурттаарын соксадырын мырыңай күзевес дерзии маңгыстарны судларның доктаалын ёзугаар тускай айыткан черлерже шөлүп, ол шөлүттүрген черинге чеде бергенде күш-ажылга албан-биле киирештирер. Ынчалза-даа бистиң ниитилелде бо бүжар-чүдек болуушкунну бүрүнү-биле үзүткаар төлээде ам-даа хөй кужениишкиннерни салыры эргежок чугула.

Ажылга киирип алгаш ажылдаан хевирлиг бооп турар, а херек кырында бажыннарны, дачаларны, чер участоктарын ажыглааш, чурттага черин хөлезилээш күш-ажылчы эвес орулгаларны ап тургаш, күрүнеңиң болгаш ажылчы чоннарның күселибиле байып, маңгысталчак амыдырал-биле чурттап чоруур кижилерни илередиринге онза кичээнгейни угландырар ужурлуг.

1961 чылдың май 4-теги чарлыкты ёзугаар кеземче хүлээдир кижилерге хамаарыштыр материалдарның таварылга бүрүзүнде барымдаалыг болгаш чөптүг шиитширин үндүрер төлээде, бүгү талазы-биле, бүрүн болгаш боттуг истелгени судтар хандырар ужурлуг.

Маңгысталчак идегеттер-биле демиселге калбак хөй-ниитини кириштирер талазы-биле ажылды күштелдирип, бүгү улустун көөр хөөнү чок болгаш бүрүү шавыышкынын маңгыстарга хамаарыштыр тургузарын пленум судтарга хүлээткен.

Хамаатыларның күш-ажыл херектериниң талазы-биле суд практиказының дугайында РСФСР-ниң Дээди судунуң даргазының оралакчызы Н. Ю. Сергееванын илеткелин пленум база чугаалажып көрген. Илеткел талазы-биле пленумнун хүлээп алган доктаалында күш-ажыл дугайында хоойлуудулганы ылаптыг болгаш чайгылыш чокка сагыырынга өргежок чугулазынче судтарның кичээнгейин угландырып турар. Судтар болза херек бүрүзүнүң байдалдарын дүлү болгаш бүгү талазы-биле хынап көөрүн хандырар, күш-ажыл маргылдааларының тыптып келгениниң чылдагааннарын илередир, оларны шиитширлээрде эренгей көөр чорукту болдурбас ужурлуг.

Ажылдан шын эвес үндүрткен ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ол ажылынга катап киирери-биле холбаштыр маргылдааларны шиитширлээринге судтарнын онза кичээнгейин угландырары эргежок чугула.

Ажылчынны азы албан-хаакчыны ажылдан шын эвес үндүрген деп көрбүшаан, суд ажылдан үндүрткен кижини мурнундагы албан-дужаалынга чүгле катап киирер хүлээлгелиг эвес, харын бир эвес ажылдан үндүрерин хоойлуга иледе чөрүштүр чоруткан болза, аргажоктун кырындан ажылдавас ужурга таварышкан үезинин дургузунда ажыл төлевирин төлеттирер, ажылдан үндүрткен кижиге ону дээш төлеверин тывысканы-биле чедирген когаралды албан черинге азы бүдүрүлгеге эгидип төлээр хүлээлгени эрге-дужаалдыг буруулуг кижиге дагзыр ужурлуг.

Частырыгларны болгаш хоойлуну үрээр чоруктарны бүрүн чайладыр төлээде, хамаатыларның күш-ажыл херектерин судтарның шыны-биле хынап көөрү дээш хайгаралды күштелдирерин автономнуг республикаларның дээди судтарынга, крайлар болгаш областар судтарынга дааскан.

Пленумнун ажылынга ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы А. Ф. Горкин, РСФСР-ниң прокуроору А. А. Круглов, РСФСР-ниң Юстиция министри В. А. Болдырев, РСФСР-ниң хөй-ниитинин корум-чурум камгалалының министринин оралакчызы П. И. Ромашков киришкен.

(СЭТА).

АРААТАН АҢНАРНЫ УЗУТКААР

Араатан аңнар: адыглар, бөрүлер, дырбактыглар, чекпелер болгаш өскелер-даа улус ажыл-агыйынга эвээш эвес когаралдарны чедирип турар. Шак ындыг араатан аңнар Тыва АССР-ниң девискээринде дыка хөй. Ол араатан аңнар ажыктыг аңнарны таварышкан-на черинге кырып, ниитининң малынга когаралдарны чедирип турарындан аңгыда, кижилерге безин айыылды таварыштыргылаптары ховар эвес.

Бөрүлерден аңгыда адыгларны, дырбактыгларны болгаш чекпелерни узуткап чок кылганы дээш шаңналдарны мооң мурнунда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын ёзугаар тургускан болгай. Сөөлгү үеде республиканың аңчылары араатан аңнарны узуткап чок кылыры дээш күжениишкиниг ажылдаанар. Чүгле эрткен 1962 чылда 615 адыгларны, 44 дырбактыгларны, 261 бөрүлерни республика девискээринге узуткап чок кылган. Аңаа 30.000 хире рубльдиң шаңналдарын күрүнедеи төлээн.

Сөөлгү үеде бөрүлерден өске араатан аңнарның саны дыка эвээжээн болгаш ол араатаннарны аңчыларның эки-тура ниитилелдериниң кежигүннериниң киржилгези-биле бүрүн узуткап чок кылыры-ның аргазы барын барымдаалааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1963 чылдың январь 4-те үндүрген доктаалын ёзугаар адыгларны, дырбактыгларны болгаш чекпелерни өлүргени дээш шаңналдарны соксаткан. Бөрүлерни өлүргени дээш бир бөрүге-ле 50 рубль шаңналды хевээр артырган.

Араатан аңнарны узуткап чок кылыры белен эвес аңнаашкын. Адыгларны өлүрери дээш дуржулгалыг, дидим, эки дээштиг боолуг кижилер аңнап турар.

Республикага аңныыр ажылагыйының егерьлери эштер В. Д. Тюнин, Г. М. Иванов, Ф. Елишкин, Тожунун аңчылары Хуурракай болгаш Судачаков 6—6 адыгларны узуткап чок кылганнар. Аңчы Судачаков сөөлгү адыг аңнаашкынының үезинде адыг-биле сегиржип алышкынга таварышкан, тиилекчи болуп, бижектеп каан. Таңды райкүүскомнуң шагдаа салбырынга «Тиилелге» совхозтуң директору эш Алымов хаван фермазының хаваннарын адыг чип туруп берген деп «хомудал» киргген. Шагдааның лейтенантызы Сат Тунгаржык араалыг улуг боо чок болганындан пистолет боо туткаш хаван фермазынга «аалчыны» манааш олурупкан. Ол шынап-ла дүн ортузунда чедип келирге, бир метр хире чоокшуладып алгаш адып каан.

Араатан аңнарны моон соңгаар когун үзе узуткап чок кылыры дээш спортчу аңнаашкыннарны организастап чорудары, аңаа тиилекчи болганнарны шаңнаары-биле конкурстарны чарлаары республиканың аңчыларының эки-тура ниитилелиниң чугула херээ болуп турар. Дырбактыг—ол дээрге ёзулут-ла дөрт даманыг төтчеглекчидир. Чыл дургузунда чаңгыс дырбактыг чеже хире дуюглуг аңнарны узуткап чок кылып кагбас дээр!

Республиканың аңчыларының эки-тура ниитилелиниң районнарда салбырлары аңныыр сезонундан дашкаар үеде спортчу аңнаашкынларны организастап, араатан аңнарны узуткап чок кылыр хемчеглерни алыр болза, аңаа дыка хөй ажылчын, албан-хаакчы база колхозчу дуржулгалыг аңчылар калбаа-биле киржирлер. Моон мурнунда чылдарда спортчу аңнаашкынларны чүгле дуюглуг аңнарны аңнаарынга организастап турган. Ол дээрге белен аңнаашкын-дыр. Араатан аңнарны аңнаарынга аңчыларның сагынгыр, дидим болгаш спортчу талаңчылары улам көску апаар.

Араатан аңнарны кыш, чай дургузунда узуткап чок кылыры дээш бүгү хемчеглерни алыры — бүгү аңчыларның болгаш аңчылар ниитилелдериниң чугула херээ болуп турар.

М. ШУР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң аңныыр эргелелиниң улуг инспектору.

ТЫВАНЫҢ ШЫДЫРААЧЫЛАРЫ НОВОСИБИРСКИДЕ

Новосибирск хоорайга РСФСР-ниң улустарының үшкү спартакиадазының хөл шыдыраа талазы-биле Сибирь зоназының команда аайы-биле маргылдаазынга киржири-биле республиканың эң шилиндек шыдыраачылары чорупкан. Олар Иркутск, Кемерово, Омск, Томск, Тюмень областарның, Алтай, Красноярск крайларның шыдыраачыларыбиле баштайгы ужуражыышкыны бөгүн эгелээр.

Бистиң республикадан мастерге кандидат, республиканың чемпиону Николай Шишигин (Кызыл), бирги разрядчылар Ондар Куштааран (Чөөн-Хемчик), Монгуш Калдар-оол (Кызылдың № 2 школазының өөренгиқчизи), Оюн Чыртак-оол (Барыын-Хемчик), Петр Беркович (Кызыл) болгаш ийиги разрядчы, республиканың чемпиону Зина Ооржак (Чөөн-Хемчик) олар республиканың спортчу алдарын камгалап ойнаардар.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Майтак өөнүк» 10, «Илья Муромец» 11.40. «Кудумчулар билир» 2.40, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сафра» (делгем экранныг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10, «Александр Пархоменко» 2.30, «Коргуушкуннуң демдээ» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Графтың бузундуларында» 11.15, 1.15, «Молодо-зелено» (делгем экранныг) 3.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кулумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг лежурныйының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киллизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00035. Чагыг № 94 Культура министерствозунуң типографиязы